

Alan Gratz'ın "Refugee" ve Peter Härtling'in "Djadi, Flüchtlingsjunge" Adlı Romanlarında Mülteci Çocuklar

Arş. Gör. Hasret Güngör^{1*}
Doç. Dr. Funda Kıziler Emer²

Geliş tarihi: 05.01.2020
Kabul tarihi: 31.01.2020

Atf bilgisi:

IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: 6 Sayfa: 423-446
Yıl: 2020 Dönem: Kış

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 02%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Pamukkale Üniversitesi, Türkiye,
hasretg@pau.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-1818-9254

² Sakarya Üniversitesi, Türkiye,
fkiziler@sakarya.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-2204-3063

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu makalede, 21. yüzyıl Alman edebiyatının yetkin bir temsilcisi olan Peter Härtling'in "Djadi, Flüchtlingsjunge" (2016) adlı romanı ile Amerikan edebiyatının tanınmış bir yazarı olan Alan Gratz'ın, "Refugee" (2017) adlı, biri Almanca, diğeri İngilizce olarak kaleme alınmış olan eserleri mültecilik sorunsalı ekseninde, özellikle mülteci olarak yaşamının çocuk psikolojisine yansımaları açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Çalışmamızda esasen, edebiyat ve gerçeklik arasındaki göbek bağından hareketle, gerçek dünyanın acil çözüm bekleyen kanayan yarası olan mülteci sorununa kurmaca dünyadan yükselen mülteci çocukların iç çılgınlıklarıyla dikkat çekmeyi amaç edindik. İçinde yaşadığımız 21. yüzyılda tüm dünya ülkelerinin, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleşen en geniş ölçekli mülteci hareketi ile karşı karşıya kalıp yüzleştiği görülmektedir. Son yıllarda yeryüzünün çeşitli yerlerinde meydana gelen bölgesel savaşlar sebebiyle mülteci ve sığınmacı yetişkin ve çocuk sayısı ciddi ölçüde artış göstermiştir. Mülteci grupları tarafından genel olarak karşılaşılan ve makalede ayrıntılı olarak tespit edilen zorluklar henüz reşit olmamış mülteci çocuklar açısından ciddi psikolojik etkilere sebebiyet vermektedir. Gerçek dünyadan aldığı kaynaklarla beslenen edebiyatın kurmaca dünyası da içinde vücut bulduğu çağın en öne çıkan sorunu olan mültecilik sorununa duyarsız kalmamış ve bu sorunu farklı açılardan işlemeye başlamıştır. Nitekim milenyum edebiyatından karşılaştırmak üzere özenle seçtiğimiz bu eserlerde mültecilik sorunu, özellikle çocuk psikolojisine yansımaları açısından ele alınmıştır. Bu nedenle çalışmada, eserlerdeki kurmaca mülteci çocukların, gerçek dünyadaki aktörlerle olan benzerlikleri sorgulanacaktır. Eserlerin kurmaca dünyasında, mülteci çocukların gerçek hayatta yüzleşmek zorunda kaldığı bu ve benzeri sorunların ne kadarına ne ölçüde değinildiği, bu sorunlara hangi açılardan ve nasıl bir tutumla yaklaşılıp yer verildiği incelenecektir. Çalışmamızda her şeyden önce karşılaştırma yöntemi kullanılacaktır. Birbirine yakın dönemlerde yazılmış olan, yani tarihsel ve toplumsal açıdan birbirine benzer olguların yaşandığı bir zamanda üretilmiş olan bu eserler "tipolojik karşılaştırma" yöntemiyle karşılaştırılacak, ayrıca tarihsel-toplumsal, psikanalitik, pozitivist eleştiri ve edebiyat sosyolojisi yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alan Gratz, Peter Härtling, Karşılaştırmalı Edebiyat, Mülteci Çocuklar.

The Refugee Children in the Novels of Alan Gratz's "Refugee" and Peter Härtling's "Djadi, Flüchtlingsjunge"

Res. Assist. Hasret Güngör^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Funda Kıziler Emer²

First received: 05.01.2020
Accepted: 31.01.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: 6 Pages: 423-446
Year: 2020 Session: Winter

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 02%

¹ Pamukkale University, Türkiye,
hasretg@pau.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-1818-9254
² Sakarya University, Türkiye,
fkiziler@sakarya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2204-3063

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this article the works, which are written one in German and the other in English, of Peter Härtling's "Djadi, Flüchtlingsjunge" (2016), a competent representative of German literature of the 21st century and Alan Gratz's "Refugee" (2017), a well-known author of the American literary world, will be analyzed comparatively in terms of the refugee problem, particularly in terms of the effects of living as a refugee on child psychology. In this study, we have fundamentally aimed to draw attention to the refugee problem, which is a bleeding wound of the real world waiting for an immediate solution and the inner cries of refugee children rising from the fictional world, with reference to the umbilical cord between literature and reality. It's seen that in the 21st century all the countries of the world confront the largest scale refugee movement since the Second World War. The number of refugee and asylum-seeker adults and children has increased dramatically in recent years due to regional wars in various parts of the world. Difficulties generally encountered by refugee groups and identified in detail in this article cause serious psychological influences for underage refugee children. The fictional world of literature, which is nourished by the resources it derives from the real world, is not insensitive to the problem of refugee, the most prominent problem of its era and has begun to deal with this problem from different perspectives. As a matter of fact, in these works, which we carefully selected to compare from the millennium literature, the problem of refugee is discussed especially in terms of their reflections on child psychology. Therefore, in this study, the similarities of fictional refugee children in these works will be questioned with real world actors. In the fictional world of the works, it will be found out how much and to what extent that these refugee children have to face the similar problems in the real life and how they are treated and referred in these works which were carefully chosen. First of all, comparison method will be used in our study. We will compare these works, which were written nearly in the same historical and social period by using typological comparison method and also benefit from historical-social, psychoanalytic, history-positivist criticism and literary sociology methods.

Keywords: Alan Gratz, Peter Härtling, Comparative Literature, Refugee Children.

GİRİŞ

Bu makalede, 21. Yüzyılın Alman edebiyatının yetkin bir temsilcisi olan Peter Hartling'in "Djadi, Fluchtlingsjunge" (2016) adlı romanı ile Amerikan edebiyatının dünya çapında tanınmış bir yazarı olan Alan Gratz'ın "Refugee" (2017) adlı bir Almanca, diğeri İngilizce olarak kaleme alınmış olan eserleri karşılaştırılacaktır. Karşılaştırmamızın konusu; eserlerde 'ortak konu' olarak işlendiğini saptadığımız mültecilik sorunsalının ocuk psikolojisine yansımalarını analiz etmektir.

Çalışmamızdaki temel çıkış noktamız; edebiyatın kurmaca dünyasının, içinde yaşanan gerçeklik dünyasından beslendiği gerçeğidir. Edebiyat ve gerçeklik ilişkisi eskiden beri tartışılmalan bir konu olmuştur. Kökeni; hakikatin idealler (formlar) dünyasında bulunup görüngü dünyasının sadece onun yansımaları olduğunu, bu dünyayı kopyalayan sanatçının, "kopyanın kopyasını" reten bir "yalancı" olduğunu savlayan Platon'la, madde ve formu birbirinden ayrı görmeyip ideallerin duyu dünyasında bulunduğunu ve sanatçının gerçekliği kopyalamayıp "seçme" ilkesiyle düzenleyerek "(o)lanı değil, olabilir olanı" yarattığını savlayan ğrencisi Aristoteles'in diyaloglarına dayanır (Moran, 1994, s. 15-27). Antikiteden beri sorgulanan edebiyat ve gerçeklik ilişkisini aydınlatmada "kurmaca" kavramı merkez konumdadır. Latince *factio*'dan türetilen "kurmaca"/ "fiksiyon" (Fiktion); tüm edebiyat türlerinin, özellikle de epik türün temelidir. Edebiyatbiliminin, edebiyat kuramının, poetika ve estetiğin anahtar kavramı olarak kurmaca, en yalın anlatımla edebi metinlerin dünyası içindeki gerçekliği imler. Kökeni içinde yaşıadığımız reel dünya olsa da sanatçı tarafından belli bir takım yazınsal tekniklerle dönüştürülerek yeniden üretilen ikincil bir gerçeklik dünyasıdır bu. Yani burada, (tarih yazımına karşıt olarak) gerçekten olan bir gerçek (Fakt) değil, kasıtlı olarak gerçeklik izlenimi yaratılarak gerçekmiş gibi gösterilen bir gerçeklik (Fiktionalitt) düzlemi söz konusudur (Wilpert, 1989, s. 298; Gfrereis, 1999, s. 62-63). Edebi metinlerin ikincil elden yaratılmış yapay gerçeklik dünyasında gerçek, hayali ya da uydurulmuş olay, zaman, yer, kişi ve durumlar gerçeklik kisvesi altında canlandırılır. Kurmaca gerçeklik, gerçek dünyada olmasa da, olabilirliği olanaklı olan "adeta paranteze alınmış bir gerçeklik(tir)." Dil kuramı açısından bakıldığında, gerçek söylemle kurmaca söylem arasında, gerçekliklerinin gerçek dünyayla ilişkisinin denetlenebilirliği noktasında bir fark vardır. Gerçek söylemin karşılığı doğrudan reel dünyada varken, kurmaca söylemin "denetlenebilir bir referansı yoktur, onun hakikat talebi bunu ispatlamaktan muafır; bu nedenle ne gerçektir ne de yanlış" (Allkemper ve Eke, 2010, s. 94-95). Tepebaşı'nın söylemiyle "edebi eserler gerçekliğin kopyasını sunmazlar, onu sadece hikayeleştirirler" (2015, s. 201).

O halde edebiyat, *kurmaca* bir gerçeklik üretir, yani gerçek dünyada olup bitenleri gerçekte olduğu gibi yansıtmaz. Aksi takdirde edebiyat ve tarih arasında bir ayırım kalmazdı. Aristoteles'in dediği gibi edebiyat, dış dünyadan topladığı verileri "seçme" ilkesiyle estetik ve sanatsal bir düzlemde dönüştürüp biçimlendirerek, *kurmacalaştırarak* ikincil elden yaratılmış "olabilir" dünyalar inşa eder (Moran, 1994, s. 26). Ancak edebiyatın *kurgusalılığı* nasıl yadsınamazsa, yazarının kişisel tarihi ile yazıldığı çağın tarihinin keşişim noktasında vücut bulduğu ve dolayısıyla bu kaynaklardan beslendiği, bunlarla açık bir etkileşim içinde olduğu da aynı derecede yadsınamaz. "Edebiyatı, kendi evrenini gerçeklik alanından türetir. Buradan hareketle söylemek gerekirse, edebiyatla gerçeklik arasında bir göbek bağı vardır" (Taşdelen, 2017-2018, s. 25). Dolayısıyla edebiyat, ister istemez içine doğduğu toplum ve tarih ile i içedir. Wellek ve Austin'in söylemiyle "(e)debiyat, gerçekte, sosyal olayların bir yansımaları değil, fakat bütün tarihin ruhu, özü ve özetidir" (1983, s. 125). Bu bağlamda "(e)debiyattan sosyal konular hakkında bilgi elde edilmesi mümkündür" (Wellek ve Austin, 1983, s. 136).

Nitekim günümüz dünya edebiyatından seçtiğimiz bu eserlerde, içinde yaşıadığımız yüzyılın uluslararası arenada en acil çözüm bekleyen toplumsal sorunlarından biri olan mülteci sorunu, özellikle ocuk psikolojisi açısından ele alınıp işlenmiştir. Makalede göstermeye çalışacağımız gibi, bu bakımdan iki roman da güncel toplumsal-tarihsel sorunlara kayda değer ölçüde ayna tutmaktadır. İçinde yaşıadığımız 21. Yüzyılda tüm dünya lkeleri İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleşen en geniş ölçekli mülteci hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu lkelerinde yaşanan sıkıntılar, milyonlarca insanı yerinden ve yurdundan etmiştir. Bu g hareketleri öncelikle kaynak ülkenin çevresindeki ülkelere, ardından da Avrupa ve Amerika kıtasına doğru yayılmaktadır. 2018 yılının sonlarına doğru dünya çapında artan savaş, işkence ve şiddet olayları sonucu zorunlu olarak yerinden

edilme durumu çok farklı bir boyuta kavuşmuştur. 19. 06. 2019 tarihli BMMYK* Küresel Trendler Raporu'na göre 70. 8 Milyon insan zorla yerinden edilmiştir. Bu sayının yaklaşık 36 milyonu 18 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (Sezgin, 2019, s. 1; "Figures at a glance", 2019). Mülteci; ırkı, dini, milliyeti, politik görüşü, belli bir sosyal gruba üyeliği gibi sebeplerden ötürü zulüm görme ya da ölüm korkusu ile ülkesine dönemeyen ve ülkesinin dışında başka yerlere sığınmak zorunda kalan insanların ortak adıdır. Son yıllarda yeryüzünün çeşitli yerlerinde meydana gelen bölgesel savaşlar sebebiyle mülteci ve sığınmacı yetişkin ve çocuk sayısı ciddi ölçüde artış göstermiştir (Huemer ve Vostanis, 2010, s. 225; Imm-Bazlen ve Schmiege, 2017, s. 4).

Biz de bu makalede, dünya çapında gittikçe sayısı artan mülteci çocukların yaşadığı sorunları izlekselleştiren bu romanları karşılaştırarak, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşanmakta olan mültecilik trajedisine dikkat çekmeyi, yüzyılın kanayan yarası olan bu soruna kurmaca dünyadan yükselen mülteci çocukların iç çığıllarıyla duyarlık kazandırıp farkındalık yaratmayı amaç edindik. Bu amaç doğrultusunda, eserlerdeki kurmaca mülteci çocukların gerçek dünyadaki aktörlerle olan benzerlikleri sorgulanacaktır. Eserlerin kurmaca dünyasında mülteci çocukların gerçek hayatta yüzleşmek zorunda kaldığı bu ve benzeri sorunların ne kadarına ne ölçüde değinildiği, bu sorunlara hangi açılardan ve nasıl bir tutumla yaklaşıp yer verildiği analiz edilecektir.

Çeşitli veri tabanlarının taraması gerçekleştirildiğinde, bu çalışmanın temelini oluşturan edebi eserlerin şimdiye dek farklı açılardan irdelendiği görülmektedir. Ancak söz konusu eserler oldukça yeni kaleme alınmış olduğundan bu eserlere ilişkin çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Yapılan literatür taramasında, bu makalede inceleyeceğimiz romanlar hakkında şimdiye dek yapılan çalışmalar arasında dikkat çekenler şunlardır:

-Kovačec, M. (2019). *Vom Fliehen und Ankommen syrischer Flüchtlingskinder in der rezenten deutschen Kinder-und Jugendliteratur*.

-Eckart, M. (2018). *Wenn Worte fehlen: Narrative Strukturen der Integration in Peter Härtlings Djadi, Flüchtlingsjunge*.

-Arnold, A. (2016). "Das Jahrhundert des Flüchtlingskinds" *Peter Härtlings Djadi, Flüchtlingsjunge*.

-Arizpe, E. (2018). *Refugee By Alan Gratz*. <https://doi.org/10.1093/migration/mny007>.

-Rubik, M. (2019). *Refugee Experience in Alan Gratz's Refugee and Gillian Cross' After Tomorrow* Margarete Rubik Summary As a response to recent. University of Vienna. doi: <https://doi.org/10.4312/an.52.1-2.5-29>.

Bu makalenin tematik ve metodik açıdan yurt içinde ve yurt dışında şimdiye dek yapılmış akademik çalışmalardan farklı ve özgün olan yönü; herşeyden önce biri Alman diğeri Amerikan edebiyatından olan bu iki romanı ortak tema ekseninde karşılaştırmasıdır. Karşılaştırmak üzere seçtiğimiz bu iki romanda ortak tema olduğunu saptadığımız mültecilik sorununu yurt içinde ve yurt dışında edebiyat ve gerçeklik bağlantısı üzerinden birbiriyle karşılaştırmalı olarak analiz eden herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu da çalışmanın özgün değerini ve önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın yöntemine gelince, karşılaştırmalı edebiyatbilimden (komparatistik) kısaca söz etmek gerekir: 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde Fransa'da doğduğu kabul edilen, ancak kökeni Antikiteye dek dayandırılabilir olan karşılaştırmalı edebiyat (Dyserinck, 1981, s. 19) 20. ve 21. yüzyılların en revaçta olan çalışma alanıdır. Bu çalışma da karşılaştırmalı edebiyat kategorisine girmektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikle 'karşılaştırma' yöntemi kullanılacaktır. Farklı disiplinler tarafından da kullanılan karşılaştırma yönteminden genel olarak tipolojik ve genetik ilişkilerin, alımlama, çevirme/ aktarma, dönemselleştirme sorunlarının ve tematolojik benzerliklerin aydınlatılmasında yararlanır (Nünning, 2004, s. 127; Baytekin, 2006, s. 74-75; Aydın, 2008, s. 66-67). Karşılaştırmalı edebiyatın kullandığı yöntem olarak karşılaştırma ise, kabaca en az iki edebi eserin benzer ve ya farklı yönlerini ortaya koymak anlamına gelir. Zima'nın söylemiyle "(k)omparatistik salt toplum ve kültürbilimleriyle iç içe geçen bir edebiyatbilimi değildir, tersine aynı zamanda edebi karşılaştırma kuramıdır" (2011, s. 11). Bu kuram hakkında yöntemsel çalışmalar yapan Zirmunskij ve Đurišin, "genetik" ve "tipolojik" olmak

* Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği.

üzere kabaca iki karşılaştırma yöntemi olduğunu savlar. Genetik karşılaştırma ("Kontaktstudie") yazarlar arasındaki doğrudan ve/ya dolaylı etki(leşim) ve analogilerin izini sürerken, tipolojik karşılaştırma, herhangi bir bağlantı olmaksızın oluşan analogilerin nedenlerini; birbirine benzer toplumsal, siyasal ve üretimsel koşullarla bağlantıları açısından sorgular (Zima, 2011, s. 50-51; Aytacı, 2003, s. 71).

Biz de bu makalede, birbirine yakın dönemlerde yazılmış olan, yani tarihsel ve toplumsal açıdan birbirine benzer olguların yaşandığı bir zamanda üretilmiş olan bu eserleri "tipolojik karşılaştırma" yöntemiyle karşılaştıracamız. Ancak bunun yanı sıra, karşılaştırdığımız eserlerdeki kurmaca olay ve figürlerin tarihteki olay ve aktörlerle - kimileyin birbiriyle dikkat çekici ölçüde örtüşen - bağlantılarını; yani edebiyatla toplum ve tarih arasındaki ilişkileri araştırdığımız noktalarda; "edebi eserleri, sosyal olayların ifadesi ve sosyal vesikalar olarak inceleme" (Wellek ve Austin, 1983: s. 136) yöntemlerinden olan sosyolojik eleştiri ve edebiyat sosyolojisinden (Maren-Griesebach, 1972, s. 80-95), tarihsel bir vaka olarak mültecilik olgusunun metinlerdeki açılımlarının izini sürdüğümüz noktalarda tarihsel eleştiriden, metinlerin vesika değerini vurguladığımız noktalarda tarihi-pozitivist eleştiriden (Solak, 2016, s. 76-80; Maren-Griesebach, 1972, s. 10-22) ve mülteci çocukların psikolojisini irdelediğimiz noktalarda psikanalitik eleştiri (Schönau ve Pfeiffer, 2003) yöntemlerinden yararlanacağız.

1. GERÇEK DÜNYADAKİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR

Gerçek dünyadan aldığı kaynaklarla beslenen edebiyatın kurmaca dünyası, içinde vücut bulduğu çağın en öne çıkan sorunu olan mültecilik sorununa duyarsız kalmamış ve bu sorunu farklı açılardan işlemeye başlamıştır. 21. yüzyıl edebiyatından karşılaştırmak üzere özenle seçtiğimiz bu eserlerde de mültecilik sorunu işlenmiştir. Farklı kültür ve dil ailelerine mensup olsa da her iki yazar, milenyumun uluslararası ölçekli başat sorunu olan mülteciliği, birbirine benzer olarak mülteci yaşamının özellikle çocuk psikolojisine yansımaları açısından ele almıştır. Eserlerde bunun izini sürmeden önce, gerçek dünyadaki mültecilik sorununun boyutlarını değerlendirmek yerinde olacaktır:

İnsanoğlu için mikro ölçekte ev ve makro ölçekte ise yurt kavramları; aidiyet duygusunu içinde barındıran, güven, huzur ve mutluluk veren, aileyi hatırlatan, kültürünü, ırkını, dilini meydana getiren, maddi ve manevi anlamda her açıdan destekleyici ve büyük bir role sahiptir. Zaruri koşullar neticesinde bunlardan yoksun kalan her bireyin, özellikle sevgiye, huzura ve korunmaya en çok ihtiyaç duyan çocukların dünyasında, manevi bir boşluğun oluşması sonucu psikolojik açıdan zarar görmeleri kaçınılmaz bir durumdur. Böyle güçlü bir bağı kaybetmenin üzerine bir de ölümcül yolculuklar sonucu gidilen ülkelerde karşı karşıya kalınan karmaşık prosedürler, düzenlemeler, ulusal ve uluslararası hareketi düzenleyen yasalar ve yetkililer, yeni bir toplum, kültür ve ülkeye uyum sağlama çabaları ve entegrasyon sorunları mülteci ve sığınmacıları daha da zor bir mücadele içerisine taşır. Raphael'in de belirttiği gibi bu mülteciler, en temel ihtiyaçlarını karşılamada, insanlarla kuracağı en basit diyaloglarda dahi başkalarına tabi olmak zorunda kalırlar (aktaran Somasundaram, 2010, s. 73). Mülteci grupları tarafından genel olarak karşılaşılan izolasyon, dil engeli, ötekileştirilme, sosyal statünün kaybedilmesi, işsizlik, sosyo-ekonomik yoksulluk, kültürel-dilsel-dinsel farklılıklar, yakınların kaybı ya da onlardan ayrı kalmak zorunda olmak, öncesinde yaşanan travmatik olaylar, göç sonrası oluşan sosyal problemler, sağlık servislerine ulaşmada yaşanan güçlük, sık sık yer değiştirmek, eğitim vb. zorluklar (Bhui vd. 2010, s. 288), henüz reşit olmamış mülteci çocuklar açısından ciddi psikolojik etkilere sebebiyet vermektedir. Yeryüzünün en acı gerçeklerinden biri olan savaşı yaşamak zorunda kalan çocuklarla yapılan psikolojik destek çalışmaları, savaşın, savaştan kaçmayı başaran çocukların zihninde ve bilinçaltında hala devam etmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan bu araştırmalar sonucu tespit edilen psikolojik yansımalar; anksiyete, halüsinasyon, paranoya, kuruntu, umutsuzluk, uyku problemleri (insomnia), sürekli geçmişi hatırlama, konsantrasyon bozukluğu, baş ağrıları, sürekli kâbus görme, iştahsızlık, öfke ve şiddet eğilimi, ölüm farkındalığının artması, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, sürekli kaygı ve aşırı uyarılmışlık durumu, sosyal ortama uyumda güçlük, içe kapanıklık, soyutlanma, intihar eğilimi şeklinde açığa çıkmaktadır. Bu bulguların şiddeti, çocuğun tanık olduğu şiddet oranında artmakta veya azalmaktadır. Sevdiklerini, ailesini, evini yurdunu kaybeden mülteci çocukların yaşadıkları güven sorununa bir de gittikleri yerlerde karşılaştığı ötekileştirme ve dışlanma gibi sorunlar da eklenir. Çevreleri tarafından dışlanan ve yük olarak görülen çocukların eğitim istekleri bu dışlanma ile körelir. Ruhsal açıdan çöküntü yaşayan çocukların olumsuz çevresel koşullarda kalması, uzun süren iltica sürecinde yaşanan belirsizlikler, sosyal ortamdan kopuş gibi faktörler çocuklarda var

olan psikolojik travmayı daha çok arttırmakta ve tetiklemektedir (Öztürk, 2017, s. 87-88; Huemer ve Vostanis, 2010, s. 226-227; Kinzie ve Kinzie, 2010, s. 130; Deutscher Caritasverband, 2017, s. 138). American Psychiatric Association'a göre travmatik olay şu şekilde açıklanmaktadır:

"[...] A traumatic event is one in which the individual 'experienced, witnessed or was confronted with an event or events that involves actual or threatened death or serious injury, or a threat to the physical integrity of self or others' and that the person's 'response involved intense fear, helplessness, or horror'" (aktaran Grey vd. 2010, s. 177).

Yukarıda açıklandığı üzere savaşa ve ölüme bizzat tanıklık eden mülteci çocuklarda meydana gelen travmatik, hatta travma ötesi olaylar, travma sonrası stres bozukluğu olarak açığa çıkmaktadır. Doğrudan şiddete ve ölümcül olaylara maruz kalma sonucu açığa çıkan travmatik etkilerin yanı sıra psikolojik açıdan dolayı olarak baskı yaratan diğer dış faktörler ise şu şekildedir: Sadece belli bir yaşa kadar sağlanan sosyal yardım, ülkeye ilk giriş yaptıkları esnada belirsiz ikamet durumu, dil bariyeri, çalışma yasağı ve ikamet yeri şartı gibi bazı sınırlamalar, kesintiye uğrayan ve aksayan eğitim süreci, kaçış esnasında yaşanan riskler, kurulamayan sosyal bağ vb. (Deutscher Caritasverband, 2017, s. 153). Bunlara ilaveten Derluyn, çeşitli kültürel ve etnik kökene sahip olan çocukların, hem geldikleri yerde sahip olduğu geçmişteki sıkıntılar hem de sığındıkları ülkede karşılaştıkları kültürel farklılıklar, sosyal ve hukuki sistem sebebiyle çeşitli olumsuz koşullarla çevrelenmiş bir yaşam içerisinde mücadele etmek zorunda olduğunu ifade eder. Ancak geleceklerinin inşasında hayati bir öneme sahip olan bu süreçte özellikle ailesi olmadığı için ortada kalan bu çocuklara yasalar tarafından özel bir durum vakfedilmez, sadece birer mülteci veya sığınmacı olarak değerlendirilirler (aktaran Huemer ve Vostanis, 2010, s. 230-231). Mülteci olma yolunda kaybedilen uzun yasal süreçlerde toplumdan uzak kırsal bölgelerdeki gözetim yerlerinde kalmaları ve bir de buna sosyal ve tanıdığı çevreden kopmak zorunda olmaları eklenince, bu çocukların psikolojik hastalık oranları ciddi bir oranda artmaktadır (Huemer ve Vostanis, 2010, s. 231). Altawil'in imlediği üzere ayrıca mülteci çocukların uzun süre mülteci kamplarında en temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olmaları, onların yaşaması muhtemel psikolojik travmaları ciddi ölçüde tetiklemektedir. Hodes de çocukların yaşadığı olumsuz geçmiş deneyimlerinin, yeni bir çevreye uyum sürecini oldukça olumsuz etkilediği noktasında diğerleriyle hem fikirdir (aktaran Huemer ve Vostanis, 2010, s. 227-228).

Ailesinden koparak tamamen korumasız kalan, yeni ve hiç tanımadığı bir sosyal ortama dâhil olan, sosyal, psikolojik ve fiziksel olarak önceden sahip oldukları desteği kaybeden çocukların yaşadığı stres ve zorluk diğer mültecilere oranla iki kat daha fazla olur (Deutscher Caritasverband, 2017, s. 23). Çocuklar arasında ise anne-babasını kaybeden ya da onlardan ayrılmak zorunda kalan çocukların durumu ise apayrı bir değerlendirmeye tabi olur. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi, 18 yaşını doldurmamış, yasalar tarafından korumakla yükümlü olunan bir vasisi ya da refakatçisi olmadan kendi ülkesi dışına çıkan veya bir şekilde ailesinden ve akrabalarından ayrı düşmüş çocukları, "refakatsiz mülteci çocuk" ("unaccompanied refugee minors") olarak tanımlamaktadır (Huemer ve Vostanis, 2010, s. 230; Deutscher Caritasverband, 2017, s. 15). Ülkeye giriş yapan refakatsiz çocukları karşılayan yetkililer çocuğun yaşı ile ilgili olarak şüpheye düştüğü vakit durumu çocuk koruma kurumlarına bildirir. Burada belirli kriterler tarafından çocuğun yaşı belirlenmeye çalışılır. Yine başarılı olunmazsa çocuklar bu kez tıbbi bir denetime tabi tutulur. Bu kurumlar reşit olmayan çocuklara, koruma, sosyal ve psikolojik destek sağlama, hukuki danışmanlık gibi ihtiyaç duyulan her türlü desteği sağlamakla yükümlüdür. 18 yaşın altında olduğu ispatlanan çocuklar ülke çapında uygun bir yer ayarlanana kadar geçici korumaya alınır. Ait olduğu kuruma alınan çocuğa yasal bir vasi atanır. Bu vasi aracılığıyla çocuğun iltica başvurusu yapılır. Çocuğun eğitim durumu, yeterlilik seviyesi, sağlık durumu, oturma izin durumu, ailevi statüsü ve psikolojik durumu gibi çeşitli araştırmalar yapılır. İhtiyaç dâhilinde gerekli pedagogların temin edilerek çocuk için koruyucu bir ailenin arandığı bu süreç 6-12 hafta arası, hatta bazen 6 ay kadar sürebilir. Ancak bu süreç çocuklar açısından oldukça uzundur ve hayli yıpratıcıdır. (Imm-Bazlen ve Schmiege, 2017, s. 8-9). Özellikle 2015 yılında Avrupa'ya sığınan yoğun mülteci akınının ardından, 01. 11. 2015 tarihinden itibaren Almanya'ya refakatsiz gelen mülteci çocuklar için barınma, bakım ve besleme koşullarını düzenleyen yeni bir düzenleme hazırlanmıştır. Bu düzenleme kapsamında refakatsiz gelen ve henüz reşit olmayan mülteci çocuklar (unbegleitete minderjährige Flüchtlinge), artık refakatsiz gelen ve henüz reşit olmayan yabancılar (AusländerInnen) olarak adlandırılır. Buna gerekçe olarak ülkeye giriş yapmış olan çocukların Cenevre Mülteci Anlaşması çerçevesindeki mülteci tanımına

uygunluğunun ispatının mümkün olmayışı öne sürülür. Mülteci denmesi için öncelikle yasalarca kabul edilen tabire uygun olarak mülteci olduğunun ispatlanması gerekir. Örneğin ekonomik sebeplerle ülkesini terk etmiş olanlar bu kapsamda değerlendirmeye alınmaz. Ancak burada sergilenmesi gereken esas ve en önemli tutum, bu çocukların yabancı ya da mülteci olarak görülüp görülmediklerinden ziyade, kimsesiz kalan bu çocukların ihtiyaçlarının en sağlıklı şekilde karşılanması olmalıdır (Deutscher Caritasverband, 2017, s. 16; Imm-Bazlen ve Schmiege, 2017, s. 5-6).

Gerçek dünyadaki mülteci çocukların yaşadığı maddi-manevi boyutlu bu sorunların neredeyse hemen hepsine, karşılaştırmak üzere seçtiğimiz edebi eserlerde yazarlar tarafından gerçekçi biçimde yer verildiğini gözlemleyeceğiz.

2. İKİ YAZARA VE İKİ ESERE GENEL BİR BAKIŞ

İki ana kategoriden oluşan bu bölümde biri günümüz Alman edebiyatının, diğeri Amerikan edebiyatının önde gelen yazarları sayılan bu iki yazarın biyografisi ve ardından, karşılaştıracığımız romanların içeriği sunulacaktır.

2.1. Peter Härtling'in Yaşam Öyküsü

13.11.1933 tarihinde Chemnitz'de dünyaya gelen Peter Härtling'in çocukluğu süresince ailesi, Nazizm'in şiddetinden korunmak için önce, Olmütz, ardından Zwettl, Viyana ve son olarak ise birçok diğer noktadan sonra Nürtingen'e göç etmek zorunda kalır. Ruslar tarafından esir alınan babasını 1945'in Haziran ayında, aynı yılın Kasım ayında ise intihar eden annesini kaybederek, henüz 13 yaşında iken hem öksüz hem yetim kalır. Lise öğrenimini yarıda bırakarak bir süre muhasebe bölümünde çalışır. Nürtinger Gazetesi'nde gönüllü olarak yazı işleriyle ilgilenir. Ardından başka gazetelerde redaktör olarak çalışır. Yazın hayatına ilk olarak 1953'te kaleme aldığı *Poeme und Songs* adlı şiir kitabıyla adım atar. 1959 yılında bir psikolog olan Mechthild Maier ile evlenerek dört çocuk sahibi olur. Alman Sosyal Demokrat Parti adına çeşitli parti çalışmalarına katkı sağlar. Editör olarak çeşitli dergilerde çalışır. Hem yetişkinler hem de çocuklar ve gençler için kaleme aldığı sayısız eseriyle sayısız ödüller kazanır. Çeşitli üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak görev yapar. 2001 yılında Gießen Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanına layık görülür. Çeşitli derneklerin yöneticiliğini de üstlenen yazar 10.07.2017 yılında hayata gözlerini yumar (Siblewski, 2000, s. 689-693; "Lebensdaten von Peter", 2019).

Oldukça verimli bir yazın geçmişine sahip olan yazar, 1953 yılında başladığı şiirlerinin üzerine onlarcasını ekler. Düz yazı alanında ise çeşitli roman, anlatı, biyografik eserler, dramalar, çocuk ve gençlik hikâyeleri kaleme alarak Alman edebiyatına oldukça değerli edebi miraslar bırakır. Bunlara ilaveten onlarca eleştiri yazısı, makalesi, konuşmaları, denemeleri ve röportajları da bulunmaktadır (Kalisz, 2000, s. 206- 236; "Lebensdaten von Peter", 2019).

2.1.1. Alan Gratz'in Yaşam Öyküsü

27.01.1972 yılında Tennessee'de dünyaya gelen Alan Gratz, Tennessee Üniversitesi'nde yaratıcı yazın üzerine eğitim alır. Ardından ise İngiliz eğitimi üzerine yükseköğrenimini tamamlar. Okinawa Savaşı'nı anlattığı ilk romanı *Grenade*, New York Times'ın en çok satanlar listesinin üçüncü sırasına, son kitabı *Allies* ise ikinci sırasına adını yazdırmayı başarır. Bu çalışmada incelenen ve 2017 yılında yayınlanan romanı *Refugee* ise bir yıldan uzun bir süre bu listedeki yerini korumayı başarır. Edebiyat dünyasına 16 farklı eser kazandıran ve çeşitli ödüllerle onurlandırılan Gratz'in okur kitlesini, özellikle genç okurlar oluşturur. Yazarlığın yanı sıra bir Çek üniversitesinde ders verir, sayısız radyo reklamı, dergi makaleleri ve A&E's *City Confidential*'in bazı bölümlerini kaleme alır. Ortaokul öğrencilerine mançınık yapımı ve Japonya'daki bir Amerikan okulunda ise tarihi kurmaca yazını ile ilgili eğitimler verir. Günümüzde yaşamını, eşi Wendi ve kızı Jo ile birlikte Asheville/Kuzey Karolina'da sürdürmektedir ("About Me", 2019).

Härtling'in aksine sakin ve kaygısız bir çocukluk dönemi geçiren Gratz, eserlerinde çoğunlukla savaş temasını işler ve hikâyelerini oluştururken gerçek tarihi olaylardan beslenir. Härtling gibi çocuk ve gençlik edebiyatına yönelik eserler kaleme alan yazar, verdiği bir röportajda farklı tarihi dönemlere, özellikle II. Dünya Savaşı dönemine büyük ilgi duyduğunu aktarır: "*I'm fascinated by WWII and always have been. I've always been interested in writing about history, but I was more interested in different time periods*" ("Q & A with", 2018). Edebi eserlerin gerçek dünya ile ilgili sorunları anlamamıza ve cevaplandırmamıza yardımcı olduğuna inanan Gratz, kitapları aracılığıyla gençlerin, medya kanallarında

yüzeysel olarak gördüğü sorunları daha farklı açılardan görmelerini ve kurmaca dünyadan gerçek dünyaya açılan farklı pencerelerden bakmalarını sağlamayı amaçlar. Özellikle "Refugee" adlı eserini çocukların gözünden anlatarak, geleceğin şekillenmesinde çok önemli olan gençlerin sosyal farkındalığını arttırmayı hedefler. Bir röportajda, herkesin sadece "mülteci" diye etiketlendiği anonim ve olumsuz bir imaja sahip olan insanların hikâyelerini somutlaştırarak, soruna insani ve derin bir perspektiften bakılabilmesini amaçladığını şöyle ifade eder:

"Books that help them answer questions that they have about the world they're seeing and form opinions about that world. Books like *Refugee* and others help to open a window into a world that they may see briefly on television or hear about, but that they don't know in depth. Being able to walk in a refugee's shoes and being able to follow the life and the story of a refugee on the page, their world comes to life. A refugee is now a person with a name, a face, and a story; they go from being statistics or nameless faceless immigrants coming to take our jobs to becoming individual stories of people that need our help" ("Q & A with", 2018).

2.2. "Djadi, Flüchtlingsjunge" Adlı Romanın İçeriği

Henüz 11 yaşında olan eserin ana kahramanı Djadi, ailesini Suriye Savaşı'nda kaybettikten sonra hiç tanımadığı insanlarla Almanya'ya gidebilmek için bir bota biner. Hem savaş hem de yolculuk sırasında tanık olup maruz kaldığı olumsuz durumlar onun körpe çocuk ruhunda derin yaralar açar. Onunla Çocuk Esirgeme Kurumu'nda karşılaşan Jan, onu alıp kaldığı eve götürür. Ardından eşyle Djadi'nin koruyucu ailesi olmak için başvuruda bulunurlar. Jan, eşi ve arkadaşları Djadi'nin eğitimi, dil öğrenimi, sağlığı ve yaşadığı travmayı atlatabilmesi için elinden geleni yapmaya çalışır. Okulda oldukça kötü karşılanan ve dışlanan Djadi, özellikle Wladi ile oldukça iyi anlaşır. Ancak Wladi'nin de ölmesi ile birlikte yeniden sarsılır. Anne ve babasının baş harflerinin yazılı olduğu mezar taşlarını Wladi'nin mezarına götürür. Kaybettiği anne ve babasını da temsilen Wladi'yi sık sık ziyaret eder. Yeni ailesinin desteğiyle yaşadığı psikolojik yaraları sarmaya ve korkularını yenmeye çalışarak hayata yeni bir başlangıç yapar.

2.2.1. "Refugee" (Mülteci) Adlı Romanın İçeriği

Alan Gratz'in gerçek yaşamdan yola çıkarak kaleme aldığı *Mülteci* adlı romanı farklı zamanlarda farklı yerlerde bulunan 3 çocuk mültecinin ortak acısını, yeni bir hayata tutunma yolundaki zorlu mücadelelerini, yolda yaşadığı sıkıntıları, verdiği kayıpları ve onları bu yolculuğa çıkmaya mecbur bırakan koşulları anlatır. Burada anlatılan kurmaca olayların tümü, aslında gerçek dünyada farklı zaman kesitlerinde yaşanmış insanlık trajedilerine ayna tutmaktadır.

Bu çocuklardan ilki, 1938 yılında henüz 12 yaşında olan ve Almanya'nın Berlin şehrinde yaşayan Yahudi çocuk Josef'tir. Naziler, Josef'in avukat olan babası Aaron Landau'ya, sırf Yahudi olduğu için mesleğini icra etmesini yasaklar, ancak o mesleğini yapmayı sürdürür. Bunun üzerine evlerine baskın yapan Naziler babasını tutuklayarak bir toplama kampına götürür. İnsanlık dışı işkencelere maruz kaldığı toplama kampından altı ay sonra 14 gün içinde ülkeyi terk etmek şartı ile salıverilir. Annesi ve kız kardeşi ile birlikte babaları ile buluşmak, hep birlikte Hamburg Limanı'ndan kalkacak olan ve Yahudi mültecilerle dolu olan "St. Louis" adlı gemiyle Küba'ya gidebilmek için yola çıkarlar. Limanda, yaşadıklarından ötürü psikolojik açıdan perişan bir durumda olan babaları ile karşılaşır. Gemi Havana'ya ulaşır, ancak limana yaklaşmasına izin verilmez. Bu nedenle gemi limana biraz uzak bir yerde demir atar. Bekleme sürecinde günlerce denizin üstünde karaya ayak basmayı beklerken, Josef'in babası yaşadığı dehşetin travmasından kurtulamadığı için gemiden atlayarak intihar etmeye çalışır. Kübalı bir polis tarafından kurtarılıp hastaneye yatırılır. Küba hükümetinin mültecileri kabul etmemesi üzerine gemi yönünü bu kez ABD'ye çevirir. Babası iyi olmadığı ve yanına gitmelerine izin verilmediği için onu orada bırakmak zorunda kalırlar. Ardından Miami'ye varırlar, ancak burada da kabul edilmezler. Bunun üzerine tekrar Belçika'ya yönelirler. Belçika, Hollanda, Fransa ve İngiltere devletleri mültecileri paylaşmaya karar verirler. Josef ve ailesi Fransa'ya giden grupta yer alır. Yaklaşık 40 günlük yolculuğun ardından Fransa'ya gelirler. Yetkililer tarafından bir pansiyona yerleştirilirler. Josef ve henüz 6 yaşında olan kardeşi Ruthie okula başlar. Ancak yaklaşık bir yıl sonra dünyaya savaş açan Naziler birçok yeri işgal ederek Fransa'ya kadar ulaşır. Bir okula sığınan Josef ve ailesi burada Nazilerin saldırısına uğrar. Annesi dört Nazi askerine sahip olduğu bütün paraları ve mücevheri vererek kaçmalarına izin vermelerini teklif etse de askerler bunların sadece bir çocuğuna yeteceğini ve iki çocuğu arasında tercih yapmasını söyler. Bunun üzerine Josef kız kardeşini seçmesini söyler. Annesi ve

Josef toplama kampına götürülerek öldürülür. Ormanda bırakılan Ruthie ise Fransız bir aile tarafından sahiplenilir. Yıllar sonra ailesini bulmak için Almanya'ya gider, ancak ailesinin hiçbir ferdine kavuşamaz. Orada yeni bir aile kurar. Kendisi gibi mülteci olan Suriyeli Mahmud ve ailesine evini açarak, başkalarının yaralarını sarmasına yardımcı olur.

İkinci ana karakter olan Isabel 11 yaşındadır, Küba'nın Havana ilinde yaşamaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Amerika'nın uyguladığı ambargo sebebiyle 1990'lı yılların başlarında ekonomik açıdan büyük bir sıkıntı çeken Küba halkı isyan eder ve ülkede kaos çıkar. Daha önce iki kez Küba'dan kaçma girişiminde bulunup başarısız olan ve bir yıl hapis yatan babası çıkan isyanda polise saldırdığı için tekrar hapse atılmaktan korkar ve ülkeyi terk etme kararı alır. Tam o sırada Başbakan Fidel Castro Amerika'yı cezalandırmak için koyduğu yasağı kaldırarak yasal yollardan ülkeyi terk etmek isteyenlerin gidebileceğini bildirir. Bunun üzerine Isabel'in arkadaşı ve komşuları Ivan ve babasının inşa ettiği sandala ortak olurlar. Isabel çok sevdiği trampetini satarak sandal için benzin satın alır. Hamile annesi, dedesi, babası, Isabel ve Castillo ailesi hep birlikte yola çıkarlar. 150 km'lik bir yol kat etmeleri gerekir. Ancak yola çıktıktan bir süre sonra motor arıza yapar. Tam o anda bir tanker üstlerine doğru gelir, ezilmekten son anda kurtulurlar. Fakat komşuları Senor Castillo denize düşer. Isabel güç-bela onun hayatını kurtarır. Sandalları tekrar bozulunca dalgalar Bahama kıyılarına çıkarır. Ancak kanun dışı yollarla oraya ayak bastıkları anda geri gönderileceklerini öğrenirler. Ateşlenen ve hastalanan annesi için ilaç isterler. Ardından yola devam etme kararı alırlar. Zarar gören sandalları su almaya başlar. Batmamaları için sırasıyla bazıları denizin içinden tekneye tutunarak devam eder. Isabel ve İvan suyun içinde iken köpek balığı saldırısına uğrarlar. İvan bacağından ısırılır ve hayatını kaybeder. Isabel ise son anda kurtulur. Miami şehrinin ışıklarını gördükleri anda sandalları batmaya başlar. Tekneyi hafifletmeye çalışan Isabel, motoru yerinden söküp denize atar. Sahil Güvenlik denizdeki başka bir mülteci teknesinin peşine düştüğü anda Isabel'in annesinin doğum sancıları başlar. Bunun üzerine sahil güvenlik onları fark eder ve peşlerine düşer. Dedesi Lito Sahil Güvenliği oyalayarak onların kurtulmasını sağlamak için ülkesine geri gönderilmeyi göze alır. Motorları olmadığı için hızla kürek çekmeye başlarlar. O anda doğum gerçekleşir. Hepsi suya atlar, yakalanmadan sandalı karaya çekmeyi başarırlar. Isabel bir ay geçmeden okula başlar ve orkestrada yer alarak en sevdiği enstrümanı çalmaya devam eder. Her biri hayata yeniden tutunarak kendilerine yeni bir yol çizerler.

Romanın üçüncü mülteci çocuk karakteri Mahmud, Suriye'nin Halep şehrinde ailesiyle birlikte yaşayan 12 yaşında bir çocuktur. Babası Yusuf mühendis, annesi Fatıma ise hemşiredir. Yıl 2015'tir, savaşın şiddeti iyice artmıştır. Evlerinin bulunduğu mahalle bombalanır. O sırada evde olan Mahmud, kardeşleri Velid ve Hena ve annesi enkaz altında kalmaktan son anda kurtulurlar. Evine doğru koşan babası Yusuf ailesinin hayatta kaldığını görünce hemen orayı terk etme kararı alır. Önce Türkiye'ye, ardından da Almanya'ya gitmeyi planlarlar. Türkiye'ye giderken bir çatışmanın arasında kalırlar. Kurşunlanan arabalarını geride bırakarak sınıra doğru 8 saat boyunca yürümeye başlarlar. Sınıra vardıklarında önce Kilis'teki bir kampa, ardından da 2 günlük yolculuğun ardından İzmir'e giderler. Gemi hemen hareket etmediği için orada konaklamak zorunda kalırlar. Ancak oteller ve parklar diğer Suriyeli mültecilerle doludur. Bir AVM'de odaya dönüştürülen dükkânlarda gecelerler. Kaçakçılar onları günlerce oyalarlar. Günler sonra hazır olan tekneye ulaştıklarında karşılarında şişme bir bot bulurlar. Binmek için hazırda bekleyen 30 mülteci vardır. Yola çıkan bot bir kayaya çarpar, çarpmanın etkisiyle Mahmud denize düşer ve botları da patlar. Herkes denizde can savaşı verir. Giydikleri can yelekleri sahte olduğu için onları suyun üzerinde tutamaz. Babası ve Velid'i gözden kaybeden Mahmud, küçük kardeşi Hena ve annesini bulmayı başarır. Yanlarından başka bir mülteci botu geçerken Mahmud ve annesi bota tutunur. Ancak bottakiler yer olmadığı için onları almayı kabul etmez. Yalvarmaları sonucunda sadece küçük kardeşini alarak gözden kaybolurlar. Babasının ve kardeşi Velid'in de içinde olduğu bir sahil güvenlik teknesi onları bulur ve Midilli Adasına çıkarır. Ardından başkent Atina'ya geçerler. Hena'yı hiçbir yerde bulamazlar. Uzun süren resmi prosedürleri beklemeye yetecek paraları olmadığı için trenle Makedonya sınırına gidip gizlice sınırı geçmeye çalışırlar. Orada karşılına yine yoğun bir mülteci akımı çıkar. Bu nedenle beklemektense özel bir taksit tutarak Sırbistan'a geçerler. Bir otobüsle Belgrad'a oradan yine özel bir taksitle Macaristan'a geçmeye çalışırlar. Ancak taksici onlara silah çeker, onları gasp eder ve yolun ortasında bırakır. Bunun üzerine bir saat daha yürürler ve Macaristan sınırına giden bir otobüse binerler. Ancak dikenli teller onlar gibi binlerce mültecinin geçmesini engeller. Çıkan arbedede mülteciler bir kamyonla kampa götürülerek gözaltına alınırlar. Karşılaştıkları şiddet ve hakaret içerikli

davranışlarının ardından orada iltica etmek istemediklerini bildirirler. Bunun üzerine tekrar Sırbistan'a başka bir kampa gönderilirler, geri döndükleri takdirde tutuklanacaklarını söylerler. Yine yola düşerek buradan 12 saatlik mesafedeki Avusturya sınırına doğru aç-susuz yürürler. Burada oldukça sıcak bir şekilde karşılanırlar. Oradan trenle önce Viyana'ya, ardından da Münih'e varırlar. Almanya'ya iltica etmek isteyip istemedikleri sorulduğunda binlerce kez evet derler. Dört hafta boyunca burada okuldan eve çevrilen bir yerde kaldıktan sonra Berlin'e geçerler. Alman yaşlı bir çiftin evine götürülürler. Yaşlı kadın, eserin ilk karakteri Josef'in kardeşi Ruthie'dir. Zamanında ölümden dönen Ruthie, yıllar sonra başka bir mülteci aileye evinin kapısını açarak yardım eder ve bu şekilde romanda ayrı gibi görünen figürlerin yazgıları ustalıkla birleştirilir.

3. KURMACA DÜNYADAKİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR: REFUGEE (MÜLTECİ) VE DJADI, FLÜCHTLINGSJUNGE ADLI ROMANLARDAKİ MÜLTECİ ÇOCUK FİGÜRLERİ

Karşılaştırmamıza, eserin kimi noktalarında kendisinin de açıkladığı gibi, gerçek dünya ile birebir örtüşme düzlemleri açan Gratz'ın ilk kez 2017 yılında yayımlanan *Mülteci* adlı romanıyla başlayalım: *Mülteci* adlı romanın ilk mülteci çocuk karakteri Josef, 1938 yılında henüz 12 yaşındayken Nazi hükümetinin Yahudilere karşı sergilediği ırkçı ve insanlık dışı muamelelerinin hüküm sürdüğü bir döneme tanıklık etmek zorunda kalır. Josef ve ailesinin yaşadıkları mahalle ve evleri; Josef'in babası, sırf Yahudi diye men edildiği avukatlık mesleğini icra etmeyi sürdürdüğü için Nazi subaylar "Kahverengi Gömlekliler" tarafından işgal edilir, anne-babası tartaklanır, babası zorla toplama kampına götürülür (Gratz, 2019, s. 9-10). Josef ile henüz 6 yaşında olan kardeşi Ruthie evlerini ve yurtlarını terk etmek istemese de hayatta kalıp güvende olabilmek için sahip oldukları her şeyi geride bırakmak zorundadırlar: "Tren hareket ederken, "Küba'ya gitmek istemiyorum," diye inledi Ruthie. Annesi Ruth'u kucağına aldı. "Biliyorum, canım. Ama hepimizin güvende olabilmesi için gitmemiz gerekiyor" (Gratz, 2019, s. 26).

Küçücük yaşta Almanya'da artan Antisemitizm sebebiyle şiddet ve zorbalığın en uç noktasına tanıklık eden Josef, kendisine karşı iyi davranan insanlar karşısında hayrete düşer. Bu şaşkınlık, önceki bölümde ele aldığımız gerçek aktörler olan mülteci çocukların yaşadıklarına koşut olarak Josef'in aslında psikolojik açıdan içine kapandığının, özgüvenini yitirip değersizlik hissine boğulduğunun açık bir göstergesidir: "Bir diğer denizci – Davut yıldızlı kol bandı olmayan, Yahudi olmayan, Alman bir adam – birer bavulu koltuğunun altına sıkıştırır, iki eliyle birer bavul taşır ve onları sürme iskeleden geçirirken Josef hayretle bakakaldı. Adam onlara gerçek yolcularmış, gerçek *insanlarmış* gibi davranıyordu" (Gratz, 2019, s. 43). Hayatları Naziler tarafından tahrip edilen ve tarihi bir gerçekliğe sahip olan, çeşitli filmlere, belgesellere ve kitaplara konu olan "St. Louis" adlı 937 Yahudi'nin içinde bulunduğu gemi¹, Küba'ya vardığında Küba onları kabul etmez. Bunun üzerine henüz yaşadıklarını kendisi anlamlandıramayan Josef, kimsenin onları anlayamayacağına inanır:

"[...] Josef hiçbirinin gerçekte onları anlamadığını düşündü. Kendi dükkânlarının camları kırılmadan, işyerlerine kilit vurulmadan, gazete ve radyo kanalları onlardan insandan aşağı varlıklar, canavarlar olarak bahsetmeden, karanlık adamlar evlerine dalmadan, eşyalarını dağıtmadan ve sevdikleri insanlar sürükleyip götürmeden anlayamazlardı. Vatanlarını terk etmeleri ve bir daha asla dönmemeleri istenmeden anlayamazlardı" (Gratz, 2019, s. 133).

Yukarıdaki alıntıda yazar kurmaca mülteci çocuk figürü aracılığıyla, bilimsel verilerin ortaya koyduğu gibi, gerçek yaşamdaki mülteci çocukların hemen hepsinin hiç değişmeksizin maruz kaldığı toplumsal "ötekileştirme" ve "aşağılama" gerçeğini yansıtmaktadır.

¹ 13 Mayıs 1939 yılında Nazi teröründen kaçan ve çoğunu Yahudilerin oluşturduğu 937 yolcu karaya çıkış izin belgeleri ile birlikte Almanya'nın Hamburg şehrinden Küba'ya doğru yola çıkarlar. Oradan da Amerika'ya ulaşabilme planları yaparlar. Ancak on dört günlük yolculuğun ardından Havana limanına yaklaşan gemi, mültecilerin sahip oldukları izin belgelerine rağmen Küba Devlet Başkanı tarafından reddedilir. Sadece yaklaşık 30 kişinin karaya ayak basmasına izin verilir. Büyük bir umutla altı gün boyunca limanda demirli kalan gemi, tekrar Avrupa'ya dönmek zorunda kalır. Mülteciler Belçika (214), Hollanda (181), Fransa (224) ve İngiltere (287) arasında paylaşılır. Ancak mültecilerin büyük çoğunluğu Avrupa'ya yayılan Nazizm saldırılarında yaşamlarını kaybeder ("St. Louis'in Yolculuğu", 2019).

Josef, yaşadığı her şeyin üzerine bir de toplama kampına götürülen, orada türlü işkencelere maruz kalıp katliamlara seyirci olan babasının gözlerinin önünde harap olarak en sonunda intihara teşebbüs etmesine tanıklık eder: "Babası Josef'i korkutuyordu. Josef gözünü babasına dikti. Bu iskelet, bu delirmiş hayalet babası değildi. Naziler babasını alıp götürmüş, yerine deli bir adam bırakmıştı. [...] Josef'in babası kendini denize atmıştı" (Gratz, 2019, s. 169-174). Bu yaşadıkları karşısında "Josef'in dünyası paramparça olmuştu ve bir araya getirmenin yolunu bulamıyordu" (Gratz, 2019, s. 190). ABD'nin de onları kabul etmemesi Josef'in azalan umutlarını daha da kırpar ve insanların Nazi terörü karşısında onlara neden yardımcı olmadıklarını sorgular, ancak cevabını bulamaz: "[...] ABD neden onları kabul etmiyordu ki? Üstünde binalar olmayan o kadar çok arazi vardı ki. Palmiyeler ve bataklıklar göz alabildiğine uzanıyordu. [...] Nazilerden uzakta olduğu sürece her yerde yaşayabilirdi" (Gratz, 2019, s. 241). Yazar küçük bir çocuğun çikarsız ve naif bakış açısından yaptırdığı bu sorgulamayla okurun kendisini sorgulamasını hedefler.

Gerçek hayattaki mülteci çocuk aktörler gibi, kurmaca figür Josef'in yaşadıkları onu erkenden olgunlaştırmış, babasının kaybindan sonra ailesine kol kanat germek zorunda kalmış ve çocukluğunu bir çocuk gibi yaşayamamıştır: "[...] Yeniden küçük bir çocuk olmak, etrafında olup bitenlerden habersiz, mutlu olmak istiyordu" (Gratz, 2019, s. 259). Ailesi ile birlikte Fransa'ya kabul edildikten sonra hayatına kaldığı yerden devam etmeye çalışır. Yeniden okula başlar, ancak *Djadi* adlı eserde de yansıtıldığı üzere 13 yaşına basmasına rağmen dili bilmediği için birinci sınıfa gitmek zorunda kalır. Mülteci çocuk aktörlerin hemen hepsinin ortak sorunu olan bu durum onu çok utandırır: "[...] Ruthie en sonunda anaokuluna, Josef de aylar sonra ilk kez okula gitmişti... Ama Fransızca bilmediği için onu birinci sınıfa koymuşlardı. On üç yaşındaydı- yetişkin olmuştu! - ve onu yedi yaşındaki çocuklarla bir sınıfa koymuşlardı! Küçük düşürücüydü bu" (Gratz, 2019, s. 280). Josef bu durumu bir an önce dili öğrenerek aşmak istese de İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Nazilerin Fransa'ya kadar uzanması neticesinde devam etmeyi çok istediği okula gidemez, bir toplama kampında annesi ile birlikte öldürülür. ABD ve Küba tamamen politik sebeplerden ötürü onları reddetmeseydi, hayallerini gerçekleştirebilecek olan kurmaca mülteci çocuk Josef, o dönemin gerçek dünyasında kendilerine elle tutulabilir bir şans verilseydi hayallerini gerçekleştiremeseler de en azından hayatta kalabilecek onlarca mülteci çocuk aktörün sesine eklenir. Gratz'ın romanının sonuna eklediği nota göre; gerçek kayıtlarda o dönemde gemide bulunan ve Avrupa'ya geri gönderilen 620 mülteci Yahudi'nin 254'ünün öldürüldüğü tahmin edilmektedir (Gratz, 2019, s. 337).

Eserin ikinci mülteci çocuk karakteri Isabel'in kaçış öyküsü, 1994 yılında Küba'da meydana gelen ekonomik çöküş sonucu halkın isyan etmesi üzerine başlar. Bu hikâyeyi de tarihi gerçeklikten yola çıkarak kurgulayan yazar, eserinin sonunda o dönemde Küba devlet başkanı Fidel Castro'nun ülke dışına çıkış yasağını kaldırdığı 1994 yılının beş haftalık gibi kısa bir süresinde yaklaşık olarak otuz beş bin kişinin kaçarak ABD'ye gittiğini anlatır. O dönemin ABD başkanı Clinton bunun önüne geçmek için halk arasında 19915 yılından 2017 yılına kadar yürürlükte kalan "Islak Ayak, Kuru Ayak" olarak bilinen bazı yasal düzenlemeler uygulamaya koymuştur. Bu uygulamaya göre karaya ayak basmadan denizde yakalanan her mülteci ülkesine geri gönderilecektir (Gratz, 2019, s. 338-341).

"[...] Amerikalıların, herkesin "Islak Ayak, Kuru Ayak" dediği yeni bir politikası vardı. Kübalı mülteciler açık denizde, "ıslak ayaklarla" yakalanırlarsa, Küba'nın güney ucundaki Guantanamo Körfezi'ndeki ABD deniz üssüne yollanıyorlardı. Orada Küba'ya - ve Castro'ya- geri dönmeyi seçebilir veya ABD onlarla ne yapacağına karar verene dek bir mülteci kampında sürünebilirlerdi. Ama Florida Bogazı'nı aşabilir, ABD Sahil Güvenliği'ni atlatılabilir ve ABD topraklarına ayak basabilirlerse - "kuru ayaklarla" yakalanırlarsa - onlara özel bir mülteci statüsü tanınıyor, orada kalıp ABD vatandaşı olmalarına izin veriliyordu" (Gratz, 2019, s. 46).

Henüz 11 yaşında olan ve ülkesinde patlak veren isyanın ve şiddet olaylarının tam ortasında kalan Isabel, babasının polisler tarafından dövülmesine tanıklık eder. Ancak polisler yapmayın diye yalvarmaktan başka bir şey gelmez elinden:

"Aniden bir kadın haykırdı, bir tabanca patladı - bam!- ve dünya deliye döndü. İnsanlar yan sokaklardan döküldüler. Yüzlercesi. [...] Taş ve şişeler attılar. Sokaklara döküldüler [...]. Havana isyandaydı ve Isabel'in babası ile dedesi bu isyanın tam göbeğindeydi [...] Tam o kargaşanın

içinde bir polis, babasına yaklaşır onu kolundan yakaladı. "Hayır" diye haykırdı Isabel. [...] babasını yerde tortop olmuş bir halde buldu, polis onu copuyla dövüyordu" (Gratz, 2019, s. 31).

Ülkesinde tanıklık ettiği şiddet olaylarından kaçmak ve hem psikolojik hem de ekonomik açıdan daha rahat bir yaşama kavuşabilmek için Isabel, hamile annesi, babası, dedesi ve arkadaşı Ivan ve ailesiyle zorlu bir deniz yolculuğuna çıkarlar. Tıpkı gerçek dünyadaki mülteci çocuk aktörler gibi, Isabel ve ailesi de sahip olduğu ve bildiği her şeyi geride bırakmak ve bilinmezliğe doğru yol almak zorundadır: "Küba'dan, köyünden, evinden ayrılıyorlardı, bildiği her şeyi geride bırakıyorlardı" (Gratz, 2019, s. 67). Yazar bu noktada, insanoğlunun doğduğu topraklardaki yaşama duyduğu bağlılığı, kendini her bakımdan ait hissettiği yerlerden ayrılmamanın insan ruhu üzerinde yarattığı sarsıcı etkiyi gözler önüne sererek mülteci olmanın gönüllü olarak tercih edilmediğine vurgu yapar. Bu şekilde kurmaca dünyadaki kurmaca çocuk figürlerin ve ebeveynlerin trajedileri aracılığıyla, türlü ideolojik-politik-ekonomik çıkar kavgaları yüzünden gerçek dünyada insanları yersiz-yurtsuzlaştıran, mülteci olmaya zorlayan olumsuz dış koşulların var olduğuna dikkat çeker. Dünyadaki diğer mülteci çocuklar gibi eğer Isabel, Küba yerine ABD topraklarında doğmuş olsaydı bütün bu kayıpları vermek ve küçücük yaşta zorlu mücadelelere göğüs germek zorunda kalmayacaktı: "[...], hayatının şimdikinden ne kadar farklı olabileceğini düşündü. Amerika'da doğmak! Bunu hayal bile edemiyordu" (Gratz, 2019, s. 46). Motorlarının verdiği arıza sebebiyle dalgalar onları Bahama Adalarına sürükler. Ancak annesi ne kadar hasta olsa da inemezler. Çünkü yasalara göre indikleri anda ülkelerine geri gönderilirler. Bu duruma tıpkı Josef gibi akıl sır erdiremeyen Isabel, şöyle bir sorgulamanın içerisinde bulur kendisini: "[...] Bahamalar kalmalarına izin veremez miydi? Bir Kübalı aile onları ne kadar rahatsız edebilirdi ki? Isabel iskeleye ve güzel kafeye baktı. Bir sürü yer vardı!" (Gratz, 2019, s. 179-180). Yazarın küçük Isabel'e iç monolog biçiminde sordurduğu bu retorik sorular, okurun üzerinde sarsıcı bir etki yaratarak kendini sorgulaması işlevi görür.

Romanda yer alan üç farklı mülteci çocuğun çıktığı yolculukların hiçbiri kolay geçmez. Isabel en yakın arkadaşını yolculuk esnasında uğradıkları bir köpek balığı saldırısında kaybeder ve cansız bedenini denize bırakmak zorunda kalırlar. Ivan'ın büyük umutlarla başladığı yolculuk, ölümüne sebep olur. Çok sevdiği arkadaşı Ivan'ın, gözleri önünde korkunç bir şekilde ölmesi büyük bir şok yaşamasına sebep olur ve ölümü kabullenmekte zorlanır:

"Ivan'ı çevreleyen sular koyu kırmızı bir buluta dönüştü ve Isabel çığlık attı. Bir şey bir kez daha ona çarptı ve Isabel tekneye binmek için debelendi, kollarıyla bacakları titriyor, kalbi küt küt atıyordu. Babası onu belinden yakaladı ve birlikte içeri düştüler. [...] Ivan ölmüştü. Isabel bunu kavrayamıyordu. Bir dakika önce canlıydı, onlarla konuşuyor, onlarla gülüyordu, sonraki dakikadaysa ölmüştü. Cansızdı. Tıpkı *el norte*'ye deniz yoluyla ulaşmaya çalışırken ölen diğer tüm Kübalılar gibi" (Gratz, 2019, s. 211, 229).

Miami kıyılarına yaklaştıkları esnada Sahil Güvenlik tarafından fark edilmeleri üzerine, bir yandan motorsuz kalan ve batmakta olan tekneleriyle hızla kürek çekerek sahile ulaşmaya çalışırlar, diğer taraftan annesinin doğum sancılarının başlamasıyla büyük bir baskı altında kalırlar. O anda dedesi ekiplerin dikkatini dağıtmak için geri gönderilmeyi göze alarak kendisini suya atar. Isabel çok sevdiği dedesini Küba'ya gönderecekleri ve ondan ayrı kalmak zorunda olacağı için çok üzülür. Dedesi ise Nazilerden kaçan ve o dönemde onların ülkesine sığınma talebinde bulunan *St. Louis* adlı gemiyi kabul etmediklerinde, o mültecilerin neler yaşadığını şimdi kendisinin başına geldiğinde anlar. (Yazar bu şekilde Josef ve ailesinin dramıyla, Isabel ve ailesinin dramını ustalıkla iç içe geçirir). Önceki kuşağın temsilcisi olan dede figürünün başına gelenler aracılığıyla yazarın, bugün başka ülkelerde yaşanan trajedilerin yarın bizim de başımıza gelebileceğine dikkat çekerek, bu tür durumlara seyirci kalınmasını eleştirerek rahavet uykusunda olan insanlığı uyarmak istediği belirginlik kazanır. Dede Lito'nun iç-sorgulamaları şöyledir:

"Lito delirmiş gözlerle ona bakarak, "Gerçekten polistim ben," dedi. "Bir gemi vardı... Avrupa'dan gelen Yahudilerle dolu bir gemi. Ve biz onları geri gönderdik. *Ben* onları geri gönderdim! Onları kolayca ülkeye alabileceksen onları ölümlerine yolladık! Her şey politikadan ibaretti ama onlar insandı. Gerçek insanlar. Onlarla tanıştım. İsimlerini öğrendim." [...] "Gemideki Yahudiler aynı bizim gibi sığınacak bir ülke, Hitler'den, Nazilerden saklanacak bir yer arıyorlardı. [...] Ama almadık." Lito ağlıyordu, perişan haldeydi. "Onları Avrupa'ya, Hitler'e, soykırımı gönderdik. Ölümlerine yolladık. Onları geri çevirdiğimiz için kaç kişi öldü? Sırf işimi

yaptığım için? [...] "Görüyorum artık, Chabela. Hepsini. Geçmiş, şimdiyi, geleceği. Hayatım boyunca her şeyin iyiye gitmesini, *mañana*'nın parlak umudunu bekledim. Ama ben dünyanın değişmesini beklerken garip bir şey oldu, Chabela: dünya değişmedi. Çünkü ben değiştirmedim. Aynı hatayı ikinci kez yapmayacağım. Benim için annene ve kardeşine göz kulak ol." Isabel'i yanağından öperek onu şaşırttı, sonra kalkıp okyanusa atladı" (Gratz, 2019, s. 283-285).

Amerika'ya ayak basar basmaz yaşamları düzene girmeye başlar. Isabel okula 6. sınıftan başlar. Başlangıçta dili bilmediği için biraz zorlanır. En sevdiği enstrümanı okulda çalarken şarkısını, bu yolculukta kaybettiği Ivan'a, bir daha göremeyeceği dedesi Lito'ya, yurtlarını terk etmek zorunda kalan annesi ve babasına ve tehlikeli bir yolculukta dünyaya gözlerini açan ve ait olduğu toprakları tanıyamayacak olan küçük kardeşine ve kendisine armağan eder.

Eserin üçüncü ve son mülteci çocuğu 12 yaşındaki Mahmud'dur. Yazar burada da gerçek dünyadaki Suriye İç Savaşı'nı ve savaş yüzünden yaşanan insanlık trajedilerini işler. Kurmaca ve gerçek dünyaları (üstkurmaca yöntemiyle) romanın birçok yerinde çakıştırdığını saptadığımız Gratz burada da, savaşın tıpkı gerçekte olduğu gibi 2011 yılında başladığı² verisini sunar: "Ta ki 20 11 yılında, Arap Baharı Suriye'ye gelene dek. O zamanlarda bu ismi vermemişlerdi. Kimse bir devrim dalgasının Ortadoğu'yu kasıp kavuracağını, hükümetleri alaşağı edeceğini, diktatörleri devireceğini ve iç savaşlar başlatacağını bilmiyordu" (Gratz, 2019, s. 21). Metinde anlatılan zaman 2015 yılıdır. Sekiz yaşından beri, yani dört yıldır ülkesinin tarihindeki en kanlı ve en uzun savaşa tanıklık eden Mahmud, ailesiyle birlikte, her an ölüm tehdidi altında hayatta kalmaya çalışmaktadır. Mahmud, iki küçük kardeşi ve annesi, evlerine isabet eden füze saldırısı sonucunda enkazın arasında kalırlar. Romanda o dehşet anı şöyle anlatılır:

"Evinin duvarı patladı, odaya kırık beton ve cam parçaları saçıldı. Zemin Mahmud'un altında kabardı ve onu, masayı ve iskemleleri mutfak duvarına doğru savurdu. Dünya tuğla, kırık tabaklar, masa bacakları ve sıcaklıktan oluşan bir fırtına gibiydi ve Mahmud bir dolaba sertçe çarptı. Nefesi kesildi, metal ve moloz yığını içine gürültüyle düştü. [...] Mahmud nefes alamıyordu. Göğsünde biri oturuyormuş gibiydi. Enkazın içinde debelendi, panik içindeydi. Nefes alamıyordu. Nefes alamıyordu! Yıkıntının içinde çırpındı, hava olan bir yere çıkabilecekmış gibi tırmalıyor, döküntüleri kazıyordu. Sonra ciğerleri yeniden çalışmaya başladı, arka arkaya nefesler aldı. Hava toz doluydu ve nefes alırken boğazını kaşındırıp yırtıyordu ama şimdiye dek hiçbir şey Mahmud'a bu kadar tatlı gelmemişti. Kulakları hala çınlıyordu fakat vızıltının arasından takırtılar ve patlama seslerini duyabiliyordu. Vurulanın sadece kendi binası olmadığını fark etti. Tüm mahalle bombalanmıştı. Mahmud'un başı sıcak ve ıslaktı. Elini başına götürünce kan gördü. Omzu ağrıyordu ve aldığı her zorlu, ümitsiz nefesle göğsü yanıyordu ama önemli tek şey annesine, kız kardeşine, erkek kardeşine ulaşmaktı [...]" (Gratz, 2019, s. 37-38).

Gerçek dünyadaki mülteci çocuk aktörlere kurmaca dünyadaki varlıklarıyla ayna tutan 12 yaşındaki Mahmud ile 10 yaşındaki kardeşi Velid, daha önce sunduğumuz bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu gibi, psikolojik açıdan büyük bir korku ve ruhsal bir çöküntü içindedir. Savaşın şiddeti ve yaşadıkları derin acı deneyimi karşısında ikisi de farklı ruhsal savunma mekanizmaları geliştirir. Mahmud enkaz altında kaldıkları o ana kadar maruz kaldığı tehlikelerden kendince "görünmez" olarak korunmaya çalışmıştır. Bu, ilkel yardımcı savunma mekanizmalarından olan "inkar"ın bir türü olarak değerlendirilebilir (Tura, 2005, s. 65-78).

"Mahmud Bışara görünmezdi, istediği de tam olarak buydu. Görünmez olarak hayatta kalabilmişti. [...] Suriye ordusunun veya onlara karşı savaşan isyancıların dikkatini çekerek ortalıkta dolanmak belaya davetiye çıkarmak demektir. [...] Mahmud'un arkadaşı yoktu. Bu şekilde görünmez kalabilmek daha kolaydı" (Gratz, 2019, s. 19-20).

Enkaz altında kaldıklarında ise Mahmud, bir önceki alıntıda görüldüğü gibi büyük bir korku ve paniğe kapılsa da aile fertlerine ulaşmak için kendini toparlar. Bu şekilde aslında "görünmez" olduğu yanılmasından, tam göbeğinde bulunduğu savaşın gerçekliğini yok sayarak içten içe inkâr etme gayretinden kurtulur: "Bina yıkılırken Mahmud irkildi ama Velid, sanki bu tür şeyler her gün oluyormuş

² Özdemir, 2016, s. 81.

gibi dimdik duruyordu. Mahmud aniden, bu tür şeylerin gerçekten de her gün olduğunu fark etti" (Gratz, 2019, s. 55).

Kardeşi Velid ise, yaşadığı dehşet karşısında adeta bir heykele dönüşerek hareketsiz kalır: "Velid heykel gibi hareketsiz oturuyor, hatta heykele benziyordu" (Gratz, 2019, s. 53). Velid'in bu hareketsizliği her şeyden önce o an girdiği şok dolayısıyla. Ancak burada onun, aynı zamanda "heykel gibi", yani taşlaşmış gibi durduğu iki kez vurgulanarak belirtilir. Ağabeyinin görünmez olduğuna inanması gibi, o da taşlaşarak fiziksel ve ruhsal yaralanabilirliğe karşı bir savunma mekanizması geliştirir. Yazar burada, 10 yıllık ömrünün neredeyse yarısını savaşın ortasında geçiren Velid'in ruhsal açıdan da taşlaşmış olduğuna vurgu yapar: "Mahmud kardeşinin en son ne zaman güldüğünü, ağladığını veya herhangi bir duygu belirtisi gösterdiğini hatırlamıyordu." (Gratz, 2019, s. 20). Velid, yaşamsal tepkilerini yitirmiş, gülme, ağlama ya da başka bir duyguya ait doğal tepkilerini kaybetmiştir. Bu aynı zamanda içinde yaşadığı gerçekliğe ve kendi özbenliğine yabancılaşmanın ve benlik bölünmesinin bir dışavurumu olarak okunabilir. Nitekim buradaki Velid adlı figürün yaşadığı dünyada hüküm süren savaşın akılalmaz vahşilikteki gerçekliğine uç noktada yabancılaşması kuvvetle muhtemeldir. Kendisiyle, dış dünyayla, öteki ile sağlıklı bir ilişkiye giremeyen bireyde "bir ben-sen ilişkisi yerine bir sözde-nesne-nesne etkileşimi vardır". Bir tür kısırdöngüye benzeyen ölü etkileşim sürecinde, tıpkı bu savaş mağduru çocuk figürün yaşadığı gibi "sevgi önlenir ve yerini korku alır." Buna koşut olarak "hiçbir şey hareket etmez; hiçbir şey canlı değildir; her şey ölüdür, benlik de dahil olmak üzere..." (Laing, 1993, s. 83).

Yazar, eserindeki tüm karakterlerini gerçek dünyadaki mülteci aktörlerden yola çıkarak kurgulamıştır. Bu bağlamda Velid'in özel bir yeri vardır. Çünkü Velid, Suriye savaşının sembollerinden birine dötüşen Halepli beş yaşındaki Ümran Dakneş'³ temsil etmektedir. 18.08.2016 tarihinde Suriye'nin Halep şehrinde rejim tarafından yapılan bir hava saldırısının sebep olduğu enkazdan canlı olarak kurtulan ve bir ambulansın içerisindeki sandalyede tek başına oturan Ümran, bütün vücudu toz içerisinde kafasından akan kanı ve gözündeki tozu ağlamadan, tamamen şok içerisinde herhangi bir tepki vermeden silmeye çalışırken görüntülenir. Savaşın içinde doğmuş, şiddet, kan, ölüm, yaralanmalar, saldırılar, enkazlar, kayıplar yaşamının en büyük gerçeği olmuştur ve üstelik artık bunlara alışmış gibidir. Suriye savaşının sembolüne ve savaşın çocuklar üzerinde yarattığı tahribatin en acı resmine dönüşür. Nitekim Gratz eserin sonunda kurmaca figürlerini hangi gerçek karakterlerden yola çıkarak oluşturduğunu açıklar. Velid'in Ümran Dakneş'i temsil ettiğini aşağıdaki alıntıda açıkça görmekteyiz:

"Mahmud, annesi ve babası, haklarında okuduğum mültecilerin karışımıdır. Ama Velid, fotoğrafı artık ünlü olmuş Halepli beş yaşında bir çocuk olan Ümran Dakneş'e dayanmaktadır. Ümran fotoğrafta bir hava saldırısını canlı atlatmasının ardından bir ambulansın arkasında oturmaktadır, ayakları çıplaktır, yüzü kan içindedir, vücudu toz ve küllerle kaplıdır. Ağlamıyordur. Öfkeli değildir. Şoktadır belki... veya buna alışkındır. Bildiği tek yaşam budur çünkü ülkesi o doğduğundan beri savaş halindedir. Onlara yardım etmek için hiçbir şey yapılmazsa, Birleşmiş Milletler'in, Suriyeli "kayıp nesilden" olacağı uyarısında bulunduğu çocuklardan biridir" (Gratz, 2019: s. 345).

Bu veri, incelediğimiz romanın, her biri dünya tarihindeki farklı bir savaşı ya da kaosu anlattığı konusu ve gerçek dünyadaki savaş mağduru aktörlerden hareketle kurgulanmış figürleriyle aynı zamanda belgesel bir niteliği olup belgesel roman türüne de girdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Mahmud ve ailesi, evlerinin bombalanmasıyla ülkelerini ve yerle bir olan evlerini terk etmek zorunda kalırlar. Türkiye'ye doğru yürüyerek Kilis sınırına ulaşırlar. Oldukça uzun bir kuyrukta sayısız Suriyeli arasına karışırlar. Ancak dikkati yine çocukların üzerine çeken yazar, çocukluğunu kaybeden çocukların yetişkinler gibi davrandığını, hiç oynamadığını ve çok az ağlayıp sızlandıklarının üzerinde durur: "[...] Çocukları da onların ufak kopyaları gibiydi ve ufak yetişkinler gibi davranıyorlardı... çok az ağlayıp sızlanma vardı ve çocukların hiçbiri oyun oynamıyordu. Çok yürümüş, çok şey görmüşlerdi" (Gratz,

³ Doktoru yaşadığı şok içerisindeki çocuğun psikolojik durumunu şu sözlerle ifade eder: "Tam bir şok halindeydi. Olanların şaşkınlığını yaşıyordu. Alnındaki yaradan dolayı yüzü kana, vücudu da toza bulanmıştı. Kan da toza karışmıştı. Evinde güvende oturuyordu, belki de uyuyordu. Sonra evi başına yıkıldı. Biz onu tedavi ederken çığlık atmıyordu, ağlamıyordu, şok halindeydi" ("Suriyeli Ümran 'elini", 2016).

2019, s. 89). Tıpkı Härtling'in eserindeki savaş mağduru Djadi gibi yine burada da savaş mültecilerinin duydukları sesler karşısında çok ciddi bir şekilde etkilendikleri aktarılır. İçlerine sinen korku ve güvensizlik algısı kolay kolay yok olmaz: "Eski arabanın egzoz borusundan silah patlamasına benzer bir ses yükseldi – PAT!- ve herkes içgüdüsel olarak eğildi. Mutluluk ve güven duygusu, henüz geride bıraktıkları kaosun unutulmaz hatıralarıyla bir an bozuldu" (Gratz, 2019, s. 94).

Avrupa yolundaki ilk engeli aşabilmek için günlerce yolculuk etmek, sokaklarda, belirsizlik içerisinde kalmak, Mahmud'u hem fiziksel hem de psikolojik olarak oldukça yorar: "Mahmud öylesine yorgundu ki ağlamaya başladı ama bunu annesiyle babasının duymayacağı kadar kısık sesle yaptı" (Gratz, 2019, s. 128). Yeni ve güvenilir bir yaşama tutunabilmek için büyük bedeller ödemek zorundadırlar. İnsan tacirlerinin eline düşerek oradan oraya savrulurlar. İnsanların çılgınca alışveriş ettiği ama kendilerini görmezden geldiği AVM'de geceleme zorunda kalırlar. Bu noktada yazarın, tüketim toplumlarının duyarsızlığına eleştirel bir göndermede bulunduğu gözlenir. Henüz kat etmeleri gereken beş ülke toprağı vardır. Bu nedenle paralarını dikkatli kullanmaları gerekir. 12 kişilik bir şişme bota 30 kişinin bindirilmesinin ardından ilk önce en yakın Avrupa ülkesi Yunanistan'a doğru yola koyulurlar. Ancak botlarının patlamasıyla kendi ülkelerinde yaşadıkları can pazarının ardından bir kez de denizde ölümle burun buruna gelirler ve satın aldıkları can yelekleri de sahte çıktığı için onları suyun üstünde tutmaya yetmez:

"Soğuk sular Mahmud'un yüzüne inen bir tokat gibiydi. Düşünmeden nefes aldı, içinde kapkaranlık Ege'den ağız dolusu su çekti. Bulanık sularda geriye kafa üstü savruldu, doğrulmaya çalışırken kollarıyla bacaklarını çılgınca çırpyordu. Üstüne başka bir şey – başka biri- düştü ve daha da derine gömüldü. Boğazı tıkanıp. Öksürdü. Biraz daha su yuttu. Bedenler denizde üstüne, yanına, dibine düşüyordu. Dizi sert ve sivri bir şeye –bir kayaya- çarptı ve Mahmud o anda kör edici, mantıksız bir dehşete dönüşen bir acı hissetti. Boğuluyordu. Lastik bot kayalara çarpıp patlamıştı ve Mahmud boğuluyordu. Tekmeledi kollarını çırptı. Debelendi. Yüzü sudan çıktı ve küçük bir nefes aldı, sonra bir dalga üstünden geçti ve Mahmud yeniden sulara gömüldü. Tekmeleyerek yeniden yüzeye çıktı, başını suyun üstünde tutmaya çalıştı. "Anne! Baba!" diye haykırdı. Bağrısları yüzeye çıkabilen diğer yolcuların çığlıkları ve haykırışlarına karışıyordu. Kurtulanlar Mahmud'un her yanında çırpınıp nefes almaya çalışıyordu, şiddetli dalgalar onları kaplıyordu" (Gratz, 2019, s. 163-164).

Denizin ortasında kalan Mahmud tıpkı ülkesindeki savaşta olduğu gibi her yerde ölü insanlar görür. Ancak ölü birini görmeye alışmamıştır. Yanında bir adamın ölü bir şekilde suyun üstünde salındığını görünce oldukça korkar: "Mahmud'un şimdiye dek gördüğü ilk ceset değildi bu. [...] Ama ölüme kaç kez tanık olursa olsun, korkunçluğu geçmiyordu" (Gratz, 2019, s. 185). Yaşama tutunma güdüsü korkusuna ağır basar ve adamın can yeleğini annesine vererek ona tutunur. Böylece suyun üzerinde kalmaları kolaylaşır. Sahil güvenliğinin yardımıyla karaya çıkmayı başardıklarında sahilde bir dağ gibi yığılan can yelekleri ve cansız bedenlerle karşılaşır: "Binlerce can yeleği kumsalda boylu boyunca yığılmıştı. Halep'teki enkaz yığınları gibi, Midilli'de de can yeleği yığınları vardı. [...] Sahilde cesetler de vardı" (Gratz, 2019, s. 199). Henüz bebek olan kardeşini denizden kurtarmak için yanlarından geçen başka bir mülteci botundaki hiç tanımadığı başka mültecilere veren Mahmud, kardeşini hiçbir yerde bulamayınca kendisini sorumlu hisseder ve hiç affedemez. Henüz bebek olan Hena, kayıp nesil içinde yer alan binlerce çocuktan biri olur.⁴ Sahildeki cesetler arasında kardeşini ararlar, ancak başka çocuk cesetleri ile karşılaşır. Mümkün olduğunca az mülteci almanın derdine düşen dünya ülkeleri, mültecilere sahip çıkmayarak onların insan tacirlerinin eline düşmesine sebep olur. Yetkililerin ölümler karşısında yaptığı şey, denizde kaybedilen canların sahile vuran bedenlerinin sayımını yapmak olur:

"Mahmud'un annesi Hena'nın ismini uluyarak çocuğa doğru koştu. Dehşete kapılan Mahmud da annesinin peşinden koştu ama çocuk Hena değildi. Başkasının bebeğiydi, ciğerleri suyla dolmuştu.

⁴ Bu noktada Hena figürünün de Aylan Kurdi'yi anımsattığını belirtmek gerek: 02.09.2015 tarihinde Yunanistan'ın Kos Adası'na ulaşmaya çalışan Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu iki ayrı lastik kaçak bot iki saat arayla denize açılır ancak iki bot da uluslararası sularda batar. 5'i çocuk 12 kişi hayatını kaybeder. Bu çocukların arasında yer alan 3 yaşındaki Aylan Kurdi ve beş yaşındaki kardeşi Galip Kurdi de hayatlarını kaybeder. Aylan Kurdi'nin sahile vuran küçük bedenine ait görüntü bütün dünyayı derinden sarsar. Ancak bu ne ilk ne de son olur. Ancak bu durum bir nebze olsun Avrupa ülkelerinin mülteci sorunu karşısındaki katı tavrının yumuşamasına sebep olur (Anter ve Uras, 2015).

Üniformalı bir Yunan ikisini de cesetten uzaklaştırıp çocuğun ismini küçük bir deftere kaydedene dek Mahmud'un annesi oğlunun omzunda ağladı. Günlük ölü sayımıydı bu. Mahmud topallayarak uzaklaştı, yeniden dondurucu sulardaki gibi hissizleşmişti" (Gratz, 2019, s. 200).

Gerçek dünyadaki mülteci aktörlere karşı sergilenen şüpheli, negatif bakış açısına burada da rastlamaktayız. Daha önce sunduğumuz gerçek dünyadaki bilimsel araştırma verilerine koşut olarak, kurmaca dünyadaki mülteci çocuklar ve aileleri de gittikleri her ülkede dışlanırlar, ötekileştirilirler, bir yük olarak görülüp bir tehdit olarak algılanırlar. Bu toplumsal algı onların içinde buldukları koşulları daha da katlanılmaz kılar. Mahmud böyle durumlarda hep görünmez olmak ister, tıpkı karşısındakilerin onları insan olarak görmediği gibi: "[...] mültecilere kıyıya vurmuş iğrenç şeylermiş gibi bakıyorlardı. Adamların çatık kaşlarını görünce Mahmud bir kez daha kaybolmak istedi. [...] Yunanistan-Makedonya sınırını silahlı polisler koruyordu ve kendini yeniden kirlenmiş, istenmeyen, kanun dışı biri gibi hissetti" (Gratz, 2019, s. 148, 235). Bu alıntı, gerçek dünyadaki mülteci çocuk aktörlerin çoğunun yaşadığı değersizlik hissini ve ruhsal çöküntüyü de açıkça ortaya koyar.

Gratz gerçek dünyada Suriyeli mültecilerin Türkiye üzerinden önce Yunanistan'a oradan da Makedonya'ya geçme girişimlerini de gerçeklikle oldukça bağlantılı bir şekilde aktarır. Tıpkı kitaptaki gibi mültecilerin güvenlik güçleriyle yaşadığı problemler medyaya da yansır. Makedonya sınırını geçmek isteyen ancak çekilen dikenli teller sebebiyle Yunanistan'da sıkışık kalan mülteciler ile güvenlik güçleri arasında çıkan izdihamda kullanılan göz yaşartıcı bombalar sebebiyle-tıpkı Mahmud karakterinin fenalaştığı gibi-mülteciler fenalık geçirir. 2500 kişilik hazırlanan kampın içerisinde sınırların kapatılması ile 10 bin mülteci sıkışık kalır ("Makedonya sınırında mülteci", 2016). Bu yaşananların yanı sıra yazar eserinde kamp koşullarına da değinir. Mülteciler oldukça kötü koşullardaki kamplarda kalmak zorunda kalırlar. Hatta Macaristan'da bir suçlu gibi tutuklanıp gözaltına alınırlar ve babası Mahmud'un gözleri önünde yetkililer tarafından darp edilir. Eserdeki iki mülteci çocuk Isabel ve Mahmud, gözlerinin önünde aile fertlerinin şiddete ve hakarete uğramasına tanıklık eder, diğer karakter Josef ise, her ne kadar direkt olarak babasının şiddetine tanıklık etmese de şiddete uğrayan babasının gözlerinin önünde onu intihara kadar götüren şiddetin kalıntılarına ve sancularına şahit olur:

"Bir asker, copunu sırtına indirince Mahmud'un babası yere yığıldı. Asker Arapça, "Biz de sizin pisliğinizi burada istemiyoruz!" diye bağırdı. "Asalaksınız hepimiz!" Mahmud'un babasının sırtına tekme attı, bir diğer asker de copuyla tekrar tekrar vurdu. "Hayır!" diye bağırdı Mahmud. "Hayır! Yapmayın! Durun!" diye yalvardı. Babasını dövülürken görmeye dayanamıyordu. Ama ne yapabilirdi ki?" (Gratz, 2019, s. 273).

Suriye'den başlayarak Almanya'ya ulaşabilmek için çıktıkları yolda bir taksici tarafından gasp edilerek yolun ortasında bırakılırlar. İnsanlar yardım edecekleri yerde onların yaşamlarını daha da zor bir duruma sokar. Onlara doğrultulan silah ile dehşete kapılan Mahmud kendisini oldukça çaresiz ve aciz hisseder: "Titreyen bacakları çözülen Mahmud yere yıkıldı. Gözyaşları daha önce bir barajla kapatılmış ve şimdi barajın kapakları aniden açılmış gibi boşanıyordu. Suratına bir tabanca doğrultulmuştu. Yaşadığı sürece o felç edici dehşeti, o güçsüzlük hissini unutamayacaktı" (Gratz, 2019, s. 254-255). Sınırdaki dikenli tellerin ardında kalan ve terörist değil mülteci olduğunu haykıran mültecilerle yetkililer arasında çıkan isyanın ortasında kalan Mahmud bu kez de göz yaşartıcı bombalardan nasibini alır:

"Mahmud'un gözleri biri sanki içlerine acı biber suyu sıkılmış gibi yanıyor, burnundan sümük akıyordu. Öksürürken ciğerleri tıkanıyordu. Nefes alamıyordu. Karada boğuluyormuş gibiydi. Dizlerinin üstüne çöktü, göğsünü tutuyor, umutsuzca nefes almaya çalışıyordu. Öleceğim diye düşündü Mahmud. *Öleceğim. Öleceğim. Öleceğim.* Sirenler. Megafonla bağırarak askerler. Çığlıklar. Patlamalar. Mahmud etrafında olup bitenleri algılayamıyordu. Tortop olmuş, yerde yatıyordu" (Gratz, 2019, s. 258, 269).

Mahmud ve ailesi oldukça kötü koşullarda şehir merkezinden uzak yerlere kurulan çadırlarda kalırlar. Özellikle Macaristan'da karşılaştıkları kötü muameleye bir yenisi eklenir. Akşam yemekleri oldukça aşağılayıcı bir tarzda dağıtılır: "Macar askerleri odanın bir ucunda duruyor, kalabalığa kafesteki hayvanlara yemek atan bakıcılar gibi sandviçler fırlatıyordu" (Gratz, 2019, s. 287). Görülmek, fark edilmek isteyen, ellerini dünyaya açarak yardım dileyen Mahmud ve ailesi gibi binlerce mülteci aç ve susuz bir şekilde saatler süren yürüyüşün ardından Avusturya'ya ulaştıklarında artık görünmez olmaları.

İnsanlar onları oldukça pozitif bir şekilde karşılarlar. Oradan da Almanya'ya geçerler ve bir Alman ailenin onlara evlerini açmaları üzerine orada hayata kaldıkları yerden devam ederler. Ancak hâlâ Suriye'de devam etmekte olan savaş, mülteci akınlarının daha da artmasına sebep olduğundan Almanya ve Avusturya'da bir süre sonra bu hoşgörülü ve yardımsever tutumdan vazgeçmişlerdir. Artık daha da yalnız kalmışlardır.

Djadi, Flüchtlingsjunge adlı romanda ise ana figür romanın başlığında yer alan Djadi adlı çocuktur. 11 yaşında olmasına rağmen oldukça küçük ve çelimsiz görünmektedir. Suriye'deki savaşta ailesini kaybetmiş ve tek başına savaştan kaçarak kurtulabilmeyi başarmıştır. Şimdi Almanya'da bir Çocuk Esirgeme Kurumu'ndadır. Bu durumda Djadi, Almanya'ya refakatsiz gelen mülteci çocukların (unbegleitete minderjährige Flüchtlinge) temsilcisi konumundadır. (Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, 01.11.2015 tarihli yeni düzenlemeye göre mülteci yerine refakatsiz gelen ve henüz reşit olmayan yabancılar diye adlandırılmaktadırlar).

Romanın diğer ana figürü olan Jan ile Djadi Çocuk Esirgeme Kurumu'nda karşılaşır. Jan, ailesini kaybettiği için savaşın ortasında yapayalnız kalan, normalde bir çocuğun kaldırabileceği yükten fazlasını omuzlarına alarak tek başına savaştan kaçan bu küçük cesur çocuğa kayıtsız kalamayarak onu evine götürür. Bir süredir Almanya'da olan Djadi'yi yanında getiren yetişkin insanlar, onun neler yaşadığını ve ailesine ne olduğunu tam olarak bilmezler:

“Ich habe ihn in der Jugendhilfe kennengelernt, sagte Jan, er war da ziemlich allein und ich habe ihn fürs Erste mitgenommen. [...] Er ist mutterseelen allein angekommen. Begleitet von einem alten Mann, der ihn schnell loswerden wollte. Er hat seine Eltern verloren. Von Geschwistern keine Spur. [...] Für sein Alter war er zu klein, zu dünn, krummbeinig wie ein Cowboy und mit einem angestrengten Gesicht, in dem große schwarze Augen steckten. [...] Die Leute, die ihn mitbrachten, kommen alle aus Homs. Sie erzählten, Djadi sei plötzlich da gewesen. Deswegen wüsten sie über seine Familie nicht Bescheid. Er ist schon eine Weile in Deutschland” (Härtling, 2016, s. 7).

Savaşın şiddetine maruz kalan ve yıkıcı etkisini üzerlerinden kolay kolay atamayan çocuklar, ruhsal dünyalarında meydana gelen tahribattan ötürü duyduğu en ufak bir ses ya da gürültü karşısında yaşadıkları olumsuz yaşantıların tetiklemesiyle aşırı tepkiler verirler. Nitekim eserin kahramanı Djadi de duyduğu kapı zilinden oldukça korkar ve kendisini saklamaya çalışır. Her ne kadar fiziksel olarak artık savaşın içerisinde olmasa da ruhu ve kalbi hala savaşın kaskacından kurtulamamıştır. Savaşı geride bırakmış olması zihninden sildiği anlamına gelmez:

“Noch einmal war der Trommelwirbel an der Wohnungstür zu hören. Es schien ein Signal für Djadi zu sein. Der saß aufrecht auf dem Stuhl, den Mund geöffnet, als fälle es ihm schwer zu atmen. Fragend schaute er Jan an, sah sich danach im Zimmer um, sprang auf, rannte zum Sofa an der Wand und verschwand darunter” (Härtling, 2016, s. 8-9).

Bir bebek dünyaya geldiğinde, onun etrafında tanık olduğu onca tehlikeli ve yabancı durumlar karşındaki en önemli zırhı, onu büyük bir özveri ile koruyup kollayan ailesidir. Ancak en acı gerçekler arasında yer alan savaş, milyonlarca çocuğun bu zırhını elinden alarak onları savunmasız ve biçare bırakır. Bu eserde anlatıldığı gibi Djadi de ailesinden herkesi kaybederek koskoca dünyada evsiz ve kimsesiz bir mülteci olarak yapayalnız kalır. Ancak Jan ve eşi ne ailesi ne de bir akrabası olan, yabancılarla bindiği bir bot ile Almanya'ya gelmeyi başaran bu çocuğu kendi himayelerine almak ister. Çocuğun geri gönderilmesine ya da yurttan kalmasına gönülleri razı gelmez. Bu çiftin aksine çocuğun orada kalmasına tepki veren karakterler de yer alır eserde. Ancak babasını savaşta kaybettikten sonra annesinin intihar etmesi sonucu kimsesiz kalan Härtling, yaşamında her daim onu koruyan ve kollayan birilerine sahip olduğu gibi, kendi yarattığı kurmaca karakterin karşısına da onu koruyup kollayan iyi insanları çıkarır ve onun yeniden yaşama tutunması için manevi bir destek oluşturur:

“[...] Dann redeten Jan und Wladi über Kriege, die heimatlos und Flüchtlinge machen. “[...] Ein Waisenkind ohne Begleitung. Ein Staatenloser. [...] Aber ich weiß, wie er und mit wem er hierherkam. Die Leute im Boot haben ihn mitgenommen. Er ist Waise. Mit keinem von ihnen verwandt. Und deshalb möchten meine Frau und ich ihn in Pflege nehmen. [...] Wie stellen Sie sich das vor? Ganz einfach. Mit diesen beiden Wörtern brachte Jan Frau Dieffenburg zum

Explodieren. Na ja. Dieser Junge [...] Dieser Junge, fiel er ihr ins Wort, dieser Junge ist mutterseelen allein. Wollen Sie ihn übers Mittelmeer zurückschicken oder in ein Heim stecken? Frau Dieffenburg startete Jan finster an: Unsinn?" (Härtling, 2016, s. 9-11).

Härtling sadece 11 yaşındaki savaş mağduru Djadi'nin yaşadığı travmaların ruhunda açtığı derin yaraları anlatmakla kalmaz, aynı zamanda kabul edildiği ülkede sırf mülteci olduğu için ötekileştirilerek dışlanmasının açtığı yaraları da anlatır. Jan adlı figürü aracılığıyla yazar toplum içerisinde mültecilere karşı dışlayıcı bir tutum sergileyenleri önyargı ve şüpheyle yaşadıkları gerekçesiyle eleştirir "[...] Die leben nur von Vorurteilen und Verdächtigungen und geilen sich daran auf" (Härtling, 2016, s. 35).

Djadi'nin genel sağlık durumunu öğrenmek için doktor kontrolüne götüren Jan'a doktorun verdiği cevap şu şekildedir: "[...] Djadi ist gesund, doch stark geschwächt. Wie es seiner Seele geht, kann ich Ihnen nicht sagen" (Härtling, 2016, s. 15). Çocuk her ne kadar fiziksel olarak iyi görünse de savaşın ve kayıpların ruhunda açtığı yaraların ne durumda olduğu ifade edilemez. Jan, sağlık kontrollerinin ardından eğitim hayatına kaldığı yerden devam etmesi ve dili daha iyi öğrenmesi için gerekli resmi kayıtları yerine getirerek Djadi'nin yasal vasisi olmayı ve onu okula kaydetmeyi düşünür. Buradan yola çıkarak mülteci konumunda olan çocukların eğitim hayatlarındaki kesintiye dikkatleri çeken yazar, her çocuğun temel haklarından olan eğitim hakkının ellerinden alınmaması ve öğrenim görmeye devam etmelerinin gerekliliği üzerinde durur:

"Sie verließen die Praxis. Unterwegs fingen Jan und Wladi gleich an zu planen: Wenn wir die Pflege bekommen, Dorothea und ich, bestimmt das Amt, nehme ich an, den Vormund. Außerdem müssen wir ihn zum Sprachunterricht der Jugendhilfe anmelden. Außerdem gehört er in die Schule. Er ist elf" (Härtling, 2016, s. 17).

Çocuklar psikolojik durumlarını, yaşadığı ve hissettikleri duyguları resimlerle ve oynadıkları oyunlarla dışa vururlar. Zira eserde de resim yapan Djadi, resme ailesini çizer. Dil bilmediği için duygularını aktaramayan Djadi'nin çizdiği resim, aynı zamanda evinde kaldığı insanlarla kurduğu ilk iletişim olur. Burada yazar mülteci çocuğun günlük yaşamında karşı karşıya kaldığı en büyük bariyerlerden biri olan dil sorununu ve sevdiklerine duyduğu özlemi hatırlatmış olur:

"[...] Zuerst zeichnete er einen langen, dünnen Mann mit großen Augen und Haaren, die ihm vom Kopf standen. Neben dem Mann eine Person, die eine Frau sein könnte, viel kleiner als der Mann. Sie trug ein langes Kleid und ein Tuch auf dem Kopf, das Djadi sorgsam ausmalte. Neben das Paar malte er drei kleine Person. Ganz für sich allein. [...] Nachdem sie gegessen hatten, blieb Djadi sitzen, startete auf sein Bild, sehr ernst. Er war nahe daran zu weinen. Jan kam dem zuvor, nahm das Bild, bat, ihm ein paar Reißzwecken zu besorgen. Dorothea hatte sie schnell zur Hand. Komm, forderte er Djadi auf, komm, wir pinnen das Bild an die Wand. Da wollen wir alle Bilder, die du für dich und für uns malst, anbringen. Das wird Djadis Bilderwand sein. Djadi sah zu, wie Jan das Bild anbrachte, lachte laut auf und hopste" (Härtling, 2016, s. 23).

Çevresiyle iletişimi kuvvetlendirmek ve yeni sosyal yaşama uyum sağlayıp entegre olabilmek için dil öğrenmek zorunda olan bütün mülteciler gibi Djadi de yavaş yavaş Almanca konuşmaya başlar:

"Er schien sie zu verstehen und wiederholte: Ich Djadi. In die Stille, die folgte, fragte Jan: Weißt du, was du sagst? Djadi verbeugte sich ein wenig, legte die Hände gekreuzt auf die Brust und sagte mit Betonung: Ich sage: Ich Djadi. Von da an wurden, nachdem er aus der Jugendhilfe kam, Wörter geübt, Grammatik und ganze Sätze. Wladi fand den Jungen intelligent und sprachbegabt" (Härtling, 2016, s. 25).

Esasında az da olsa Almanca konuşabilen Djadi, yaşadıkları karşısında içine kapanır ve sürekli geçmişte yaşadıkları hakkında yöneltilen soruları cevaplayarak olanları tekrar tekrar konuşmak istemez. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ruhsal açıdan içine kapanma hali gerçek dünyadaki mülteci çocuk aktörlerin çoğunun yaşadığı bir psikolojik durumdur. Ancak sonraları kendisi hazır olduğunda konuşmaya başlar ve insanlara, ailesinin savaşta öldüğünü anlatır:

"Dorothea fragte schliesßlich, was alle fragen wollten: Warum hast du nicht mit uns gesprochen, nicht gezeigt, dass du unsere Sprache kannst? Djadi presste erst die Hand vor der Mund. Dann sagte er: Weil die Fragen, die wollte ich nicht [...] Hast du auch Geschwister, Brüder und

Schwestern? Wieder presste Djadi die Hand an den Mund, ehe er antwortete: Leben alle nicht mehr. Und dein Papa und deine Mama? Sind auch tot" (Härtling, 2016, s. 35).

Evdekiler, yaşadıklarının etkisini kolay kolay üzerinden atamayan Djadi'nin geceleri ağladığına tanıklık ederler: "[...] Ich beobachte ihn schon eine Weile, und da sein Zimmer direkt neben unseren Zimmern liegt, hören wir nachts stöhnen, reden, weinen" (Härtling, 2016, s. 24). Djadi yaşadığı korkuları kolay kolay üzerinden atamaz. Korkularını yenmesi için onu desteklemeye çalışan Jan, yurda giden yolu kendisinin bulması noktasında onu cesaretlendirmeye çalışır. Ancak bu Djadi için hiç te kolay olmaz. Yaşadıklarının onda yarattığı korku, gölgesi gibi onu takip eder:

"Er war allein unterwegs in der Stadt. Jan hatte ihm einen Klaps gegeben und gesagt: Du bist groß genug, um den Weg zur Jugendhilfe zu finden. Allein, Djadi. Das verstand er. Aber er schaffte es nicht ganz, sich die Angst auszutreiben. Immer drückte sie auf ihn. Die Angst" (Härtling, 2016, s. 27).

Esirgeme yurduna giderken yolda kavga eden iki adamı gören Djadi, büyük bir korku ile eve koşar. Evdekiler olanlar karşısında hiçbir şey anlamaz. Konuşarak anlatamadıklarını çizerek anlatmalarını isterler. Bunun üzerine Djadi'nin çizdikleri bir çocuğun tanık olması gereken şeylerin çok üzerinde olduğunun ispatına dönüşür. Çizdiği resme baktıkça Djadi'nin korkusu artar ve nefes nefese kalır. Sıkış tıktık insanlarla dolu bir bot resmi çizen Djadi, denizde boğulan küçük bedenler çizer. Önceden tanıdığı adamları görünce yolculuk esnasında yaşadığı travmayı hatırlar. Birçok küçük bedene mezar olan suları resmeder:

"Er könnte reden, erzählen, aber er kann es nicht. Männer, stammelte er zwischen zwei heftigen Atemzügen, Männer vom Schiff. Sehr böse. Dem folgten Wörter, schnell und heftig, die Jan nicht verstand. Hast du sie gesehen, bist du ihnen begegnet? Er nickte. [...] Jan rief nach Wladi, redete mit ihm und guckte immer wieder zu Djadi. Also gut, sagte Wladi, und verbesserte sich: Also schlecht. Komm, Djadi. [...] Er legte ein Blatt Papier vor ihm, ebenso einen Kuli. Die Männer, diese bösen Männer, mal die, Djadi. Djadi atmte heftig, guckte auf das Blatt, als wäre da bereits ein Bild zu sehen, ein schlimmes. Er malte schnell und geschickt ein Boot, in dem große und kleine Menschen eng gedrängt zusammenstanden. Er malte eine Wasserlilie, die fast an den Rand des Boots reichte. Nach einer Pause ließ er mit dem Stift zwei Riesen aus der Menge wachsen, mit gewaltigen Köpfen und bitterbösen Gesichtern. Neben dem Boot schwammen kleine Köpfe im Wasser. Eine große Hand legte sich auf sie und drückte sie hinunter. Djadi holte Luft, malte das Wasser so, dass die Köpfe verschwanden. Weg, sagte er, weg! [...] Deine Mama? Dein Papa?, fragte er. Djadi verbarg sein Gesicht in den Händen" (Härtling, 2016, s. 28).

Eserde yer alan "Er ist empfindlich, er hat eine verwundete Seele" (a.g.e.: s. 40) cümlesi Djadi'nin ruhunun ne denli yaralı ve hassas olduğunu açıkça ortaya koyar. Djadi ailesi ile ilgili sorular karşısında gözyaşlarını tutamaz: "Und du bist da mit deiner Familie in die Kirche gegangen?, fragte Wladi. Ja. Djadi nickte, schluckte und in seine Augen stiegen Tränen" (Härtling, 2016, s. 38).

Okula gitmeye başlayan Djadi, 11 yaşında olmasına rağmen beşinci değil üçüncü sınıfa başlar: "[...] Vor der Reise sollte Djadi noch einmal in der Schule vorgestellt werden, nicht für die fünfte, sondern die dritte Klasse" (Härtling, 2016, s. 41). Eğitim yaşamı da sekteye uğrayan Djadi, yaşitlarını yaşadığı dönemin gerisinden takip etmek zorunda kalır.

Djadi, ölümle kucak kucağa yapmak zorunda olduğu yolculuk sebebiyle, Jan ile birlikte gidecekleri tatil için binneleri gereken gemiyi görür görmez titremeye başlar ve travma sonrası stres bozukluğu yaşar. Gemi sembolik olarak yaşadığı bütün olumsuzlukları tekrardan gözünde somutlaştırıp canlandırır:

"[...] Achtung, der Zug fährt ins Meer! Nein! Djadi sprang auf, riss seinen Rucksack aus der Gepäckablage. Nein! Nicht ins Meer. Dorothea fasste nach seiner Hand: Das ist Unsinn. Kein Zug fährt ins Meer. [...] natürlich wurden sie von einem Schiff zur Insel gebracht. Nein, das nicht, sagte er, kein Schiff. Ich will nicht, sagte er laut. Nicht mit dem Schiff. Er spürte, wie die Angst ihn aushöhlte, und er begann zu zittern. Jan legte seinen Arm um Djadis Schulter: Ich versteh deine Angst, Djadi. Nur, das war ein anderes Schiff und ein anderes Meer, die dich in Todesangst

versetzen. Zwischen zwei Schluchzern würgte Djadi heraus: Schiff ist Schiff und Meer ist Meer" (Härtling, 2016, s. 44).

Yaşadığı olumsuz anların yerini güzel olanlarla değiştirmeyi amaçlayan Jan, Djadi'yi korkularıyla yüzleştirerek üstesinden gelmesine destek olur. Gemideki diğer yabancıları görünce psikolojik açıdan rahatlayan Djadi' ye dünya üzerinde aslında herkesin bir gün birer yabancı olabileceğini hatırlatır.

"Ein Mädchen durfte neben den Kutscher nach vorn. Der hielt einen Vortrag und Djadi verstand kein Wort. Was sagt der?, fragte er. Er redet wie ein Fremdenführer. Djadi guckte erstaunt um sich. Sind das auch alles Fremde? Jan erwiderte lachend: Ja. Ich habe gedacht... Jan fiel ihm ins Wort: Du bist allein der Fremde. Aber jeder von uns ist irgendwann mal ein Fremder" (Härtling, 2016, s. 46).

Küçücük kalbine doldurduğu cesaretle denizden korkmadığını haykırarak yaşama kaldığı yerden devam etmeye çalışan Djadi, dalga sesleri arasında bir anda yolculuk esnasındaki ölüm çığlıklarını hatırlar:

"Er blieb stehen und sagte laut vor sich hin: Ich habe keine Angst mehr vorm Meer. Ich habe keine Angst mehr. Er kicherte, als ihm der Unterschied zwischen Meer und mehr auffiel. Aber im Rauschen und Klatschen der Wellen hörte er Stimmen wie damals im Boot, drohende Stimmen, flehende, Stimmen von Männern und Frauen, nicht von Kindern. Nur Weinen und plötzliche Stille" (Härtling, 2016, s. 50).

Djadi'nin yüzmeyi öğrenirse içindeki korkuyu atlatabileceğine inanan Jan, onu buna teşvik eder. Ancak Djadi çocukların dalgaların sesine karışan çığlıkları unutamaz:

"[...] Wahrscheinlich würde Jan damit anfangen, dass er dringend schwimmen lernen müsse. Immerhin hatte er, waren die Erwachsenen im Wasser, zwei Badekörbe zur Auswahl. Dann zog er die Beine an, lehnte sich zurück und hörte dem Strand zu: Kinderschrei, Rufe, Wörter, die er nicht verstand, das Schmatzen der kurzen Wellen" (Härtling, 2016, s. 63).

Denizde yüzen Wladi'yi gören Djadi onun tehlikede olduğunu düşünerek panikler ve bağırmaya başlar. Yaşadığı korku bayılmasına sebep olur. Doktora götürülen Djadi'ye doktor, travma sonrası amnezi teşhisi koyar:

"[...] Auf einmal war Wladi verschwunden. Djadi legte die Hände vor die Augen, sodass er nichts mehr sehen konnte. Als er sie wieder vom Gesicht zog, entdeckte er Wladi weit draußen im Meer. Dort, wo sonst die Schiffe fuhren. Wladi!, schrie er. Es hörte sich an wie der Schrei eines verwundeten Tiers. Wladi!, Der Himmel wurde plötzlich schwarz, das Meer, der Sand. Die Welt war auf einmal still. Er verschwand aus ihr. Kordula sah ihn mit dem Gesicht ins Wasser fallen. [...] Ein Schock, die Angst, erklärte Jan. [...] Unterwegs gab Jan Auskunft über Djadi, erzählte von seiner Flucht, vom Tod der Eltern und dass er ein UmF sei. Die Bezeichnung war selbst dem Arzt neu, der Djadis Bewusstlosigkeit einen Namen gab: eine posttraumatische Amnesie" (Härtling, 2016, s. 65, 66).

Travmayı tetikleyen kapı zilininden ardından gemi sireni ile tekrar büyük bir korku yaşayan Djadi, tekrar saklanarak kendisini güvene almaya çalışır. Savaşın çemberinden kurtulan Djadi hala ruhunda meydana gelen yıkıntılarla savaşmaya devam eder: "[...] Aber er musste gleich wieder gegen eine Angst ankämpfen: Als draußen eine Schiffssirene heulte, war er nach dran, unterm Tisch zu verschwinden" (Härtling, 2016, s. 58).

Almanya'nın geçmişini büyük bir karanlığa boğan iki büyük savaş döneminde Djadi gibi milyonlarca insan büyük acılarla yüz yüze kalmıştır. Onlardan biri olan Wladi, kendi yaşadıklarını şu sözlerle tasvir eder:

"[...] Also, als ich ein Kind war, endete der Krieg mit Toten, Trümmern, Flüchtenden, Vertriebenen. Vorher kam der Krieg mit Granaten, Bomben, Scharfschützenden nach Alleinstein, einer Stadt in Ostpreußen, wo wir wohnten. Wir brachen auf, in einem Treck. Das heißt in einer Kolonne von Pferdewagen und Menschen, die wiederum Wagen hintersich herzogen. Wir wollten nach Westen, raus aus dem Krieg. Kinder starben, alte Menschen gaben auf, auch einige der Pferde blieben liegen, mussten erschossen werden. Wir Kinder waren

eingeschlossen in eine unsichtbare Schutzhaut wieder, die nichts an mich heranlässt, dir mir gegen Unruhe und Furcht hilft" (Härtling, 2016, s. 60).

Yaşadığı korkunun etkisini üzerinden atamayan Djadi, büyük bir şok yaşar ve yine içine kapanarak iki gün boyunca tek bir söz etmez. Yaşadığı şok sebebiyle dilinin tutulduğunu söyleyen doktor, bu durumu zamana bırakmaları gerektiğini söyler. Nitekim Djadi bir süre sonra tekrar konuşmaya başlar: "Zwei Tage lang sagte er kein Wort. Er wurde allen unheimlich. Sogar Madame Sonnenschein ging mit ihm um, als wäre er aus Porzellan. Der Arzt gab den Rat abzuwarten. Die Angst habe dem Jungen die Sprache verschlagen" (Härtling, 2016, s. 66). Okula başlayarak öğrenimine kaldığı yerden devam etmeye çalışan Djadi, ayrıca arkadaşları tarafından maruz kaldığı dışlanma ile mücadele etmek zorundadır. Yaşamının her bir parçasını ondan sökülmüş alan savaş ile birlikte sevdiklerini, arkadaşlarını ve okulunu kaybeden Djadi için yaşadığı dışlanma duygusu, geçmişine duyduğu özlemin daha da artmasına sebep olur ve geçmişini düşünmeden edemez. Gerçek dünyadaki mülteci çocuk aktörlerin bir çoğunun karşılaştığı gibi o da çevresel baskı ve ötekileştirici davranışlarla karşılaşır ve bu durum onun okula gitme arzusunu yok eder:

"Djadi, der ein wenig entfernt in der schützenden Nähe von Herrn Köhler stand, hörte, dass David ihn "falscher Hund" nannte. [...] Wir haben ein Haus gehabt, mein Papa, meine Mama, Meine Schwestern, mein Opa und ich. Das Krankenhaus von meinem Papa lag weit weg. Er ist morgens immer mit dem Auto hingefahren. Wenn ich mal zu spät dran war, hat er mich an der Schule rausgelassen. Dort habe ich gelernt und viele Freunde gehabt. Er betonte diesen Satz. Das sollten die hier wissen" (Härtling, 2016, s. 75-76).

Jan'ın arkadaşları arasında en sevdiği Wladi'nin ölümü Djadi'yi derinden etkiler. Sıklıkla mezarını ziyarete giden Djadi, onun mezarını anne ve babasının mezarının yerine koyarak içindeki boşluğu doldurmaya çalışır: "Beinahe jeden Tag besuchte Djadi mit Jan und Dorothea oder mit Gisela und Kordula das Grab. "Bis Djadi mit den Steinen wiederkam. Auf dem einen ein M, auf dem andern ein P. Was soll das? Grabsteine für Mama und Papa. Die kommen auf Wladis Grab" (Härtling, 2016, s. 91).

Görüldüğü gibi Härtling bu romanda, mülteci bir çocuğun yaşadığı onca kaybın tanık olduğu onca şiddetin ardından ruhunda meydana gelen tahribatı, travma sonrası yaşadığı psikolojik durumu ve iyileşme sürecini psikolojik açıdan derinlikli biçimde ele almıştır. Eser mülteci çocukların bu iyileşme noktasında çevresel desteğe duyduğu ihtiyacı da ortaya koyarak herkesi sorumluluk almaya teşvik etmektedir.

Toparlayacak olursak; her iki yazar da burada karşılaştırdığımız eserlerinde mültecilik sorunsalını, mülteci çocuk figürler aracılığıyla onların bakış açısını, duygu ve izlenimlerini, psikolojilerini devreye sokarak işlemiştir. Gratz mülteci çocukların trajedilerini daha çok savaş ve savaştan kaçış sürecindeki hayat mücadelesi üzerinden ele almıştır. Onun romanındaki mülteci çocuk figürlerinden yersiz-yurtsuzlaştırılmış, belirsiz, korunaksız ve tekinsiz mülteci bir yaşam tarzının dışında normal yaşam koşullarına kavuşabilen tek figür İsaibel olmuştur. Härtling ise mülteci bir çocuğun bir Avrupa ülkesi olan Almanya'ya kabul edilmesinden sonraki süreçte yaşayıp deneyimlediklerine odaklanmıştır.

SONUÇ

Härtling'in çocukluğu, Nazi Almanyası'nın şiddetinden kaçmakla başlayıp sürekli bir kaçış, zorunlu bir göçle geçmiş, bu süreçte anne ve babasını da yitirmiş, yani mülteciliği birebir deneyimlemiş bir yazardır. Gratz bunu bizzat deneyimlemese de duyarlı bir yazar olarak gerçek dünyada yaşanan mültecilik sorununa seyirci kalmayıp bu insanların trajedilerini kaleme almıştır. Gençlik ve çocuk edebiyatı türünde yazan her iki yazar da bu çalışmada karşılaştırdığımız eserlerinde yarattıkları kurmaca mülteci çocuk figürler aracılığıyla, özellikle toplumun genç kesiminde gerçek dünyadaki bu kanayan yaraya farkındalık, duyarlılık, empati ve pozitif algı yaratmaya çalışmıştır.

B. Crawford'un dile getirdiği gibi bir mültecinin hayatı üç zorlu süreçten geçmektedir. Birincisi onların evlerini, vatanlarını terk etmelerine ve yollara düşmelerine sebep olan savaş, iç karışıklık, işkence gibi hayatlarını tehlikeye atan olaylardan kaçmak; ikincisi bu zorlu koşullardan kaçmayı başaranların sığınacak güvenli bir yer arayışında çıktıkları yollarda yaşadığı, onları tekrar ölümle burun buruna getiren ve en az ilki kadar zorlu olan yolculukları esnasında yaşadıkları; son olarak ise ikinci süreci atlatarak sığındıkları yerde yeni bir dil, inanç ve kültüre ait bir toplumda var olabilme, kabul edilme ve

entegre olma durumlarında verdikleri mücadele ile sıfırdan yeni bir yaşam kurma savaşıdır (aktaran Gratz, 2019, s. 345-346).

Gratz'ın gerçek olaylardan esinlenerek kaleme aldığı "Refugee" adlı eseri, birbirinden tamamen farklı üç çocuğun farklı zamanlarda farklı ülkelerde patlak veren savaş ve kötü koşullar sırasında yaşadıkları ile yeni bir yaşam umuduyla çıkılan zorlu yollarda maruz kaldıkları olayların psikolojik etkileri üzerinde dururken; Härtling'in "Djadi, Die Flüchtlingsjunge" adlı eseri daha çok tehlikeli bir yolculuk sonrasında varılan ülkede bir çocuğun yapayalnız bir şekilde hayata tutunabilme çabası, fiziksel ve psikolojik açıdan altında kaldığı enkazdan kurtulabilme ve hayatına kaldığı yerden devam edebilme mücadelesi üzerine odaklanarak travma sonrası yaşamın psikolojik izlerini yansıtır. Bu anlamda karşılaştırılan bu iki eser bir mülteci yaşamının bütün zorlu parçalarını bir araya getirmiş olur. Bu şekilde edebiyat ve gerçeklik arasındaki göbek bağından hareketle yaptığımız bu karşılaştırma da, kurmaca dünyadaki mülteci çocuk figürler aracılığıyla gerçek dünyadaki mülteci çocuk aktörlerin yaşadığı psikolojik açmazlara her iki önemli evre açısından dikkat çekme amacını yerine getirmiş olur.

Travma yaşayan bireyler kişisel olarak artık kendini güvende hissetmez ve her an yara alabileceği düşüncesinden sıyrılamaz, kendisine karşı olumlu bir tavır içerisinde olamaz ve bir düzen içerisinde sürmekte olan dünyanın anlamına ilişkin inancını ve insanların temelde iyi ve güvenilir olduğuna dair inancını kaybeder. Dolayısıyla savaş gibi ağır bir travma yaşayarak psikolojik açıdan oldukça yaralanan çocukların, henüz yaşamlarının en başında kendilerine, insanlara, dünyaya, iyiye ve güzele dair bütün umutları ve inançları yerle bir olur. Çocukların bu etkilerden kurtulabilmeleri için öncelikle güvenli bir ortam, sosyal etkileşimin artması için dil ediniminin sağlanması, eğitim hayatına devam edebilmesi ve ardından ileriki aşamalarda kendini kanıtlayabileceği ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir meslek edinmeleri sağlanmalıdır (Deutscher Caritasverband, 2017, s. 136-137, 140). Yasalar ve politikacılar tarafından fiziksel, sosyal, kültürel, psikolojik ve ruhsal açılardan desteklenen çocuklar toplumun üreten bir bireyi olarak önce kendilerine sonra çevrelerine faydalı bir birey olabilirler. Yaşadığı olumsuz deneyimleri geride bırakarak yeni bir hayata başlamak üzere güvenli bir yere sığınmayı başaran çocukların yaşamları, uzun süren yasal statülerinin belirsizliği içerisinde daha fazla kaygı ve endişe ile doldurulmamalıdır. Bu süreç olabildiğince hızlı işlemelidir. İnsanların yaşamlarını güvence altına almak için düzenlenen bu yasalar, geleceğe uzanan yolda en büyük engellerden birine dönüşmeden sonuca ulaşmalıdır. Hiçbir mültecinin olmadığı ideal bir dünya düşlemek çok mümkün olmasa da mültecileri anlamak, yaşamlarının düzene girmelerini ve yeni bir yaşam kapısı aralamalarına yardımcı olmak, hangi ırktan, renkten, dinden, dilden ve kültürden olursa olsun zor durumda olana karşı şefkat göstermek ve yardım etmek bütün dünya vatandaşları açısından mümkündür (Bhugra vd. 2010, s. 299-301).

Çocukların rüyalarında dahi görmemeleri gereken koşullara maruz kalmaması ve çıkarları yasaların, ekonomik kaygının, her türlü bölgesel ya da ulusal çıkarların üzerinde tutulması gerekir. Yeryüzündeki bütün çocukların korunma, hayatta kalma, eşit muamele görme, iyi bir bakım, eğitim, sağlıklı ve uyumlu yaşam koşulları gibi çeşitli hakları BM Çocuk Hakları sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Cenevre Mülteci Sözleşmesi tarafından hukuki açıdan güvence altına alınmış olsa da onları olumsuz etkileyen birçok etken günümüzde hâlâ yaşanmaktadır (Sezgin, 2019, s. 3). Bunların bir an önce tespit edilmesi ve giderilmesi gerekir. Yetişkin insanların sebep olduğu bir savaşın mağduru olan çocuklar, karar verme yetkisine sahip olmadığı halde çıktıkları tehlikeli yolculuklarda ölümü kucaklayan çocuklar, en çok ihtiyaç duydukları dönemde ailesinden ve sevdiklerinden kopartılan çocuklar, oyun oynamaya duydukları ihtiyacı ve isteği yok edilen çocukluk hayalleriyle körelen çocuklar, yaşamak zorunda bırakıldığımız bunca kayıp için dünyayı yerinden oynatmak ve hiçbir çocuğun çocukluğunun çalınmaması için her anlamda seferber olmak gerekir. Mülteci çocuklar hala ölümle kucak kucağa tehlikeli ve kaçak yollara başvurmaya, yaşamlarını ve yakınlarını kaybetmeye, oldukça kötü koşullardaki gözaltı bölgelerinde ve çadırlarda kalmaya, toplum tarafından dışlanmaya ve ötekileştirmeye maruz kalmaya, dikenli teller ardında seslerini duyurmaya, fark edilmeye ve görülmeye ilişkin çabalamaya devam etmektedir. Her birimiz ve her bir politikacı bu durumun çözümüne ilişkin çabalamadıkça, insan yaşamının önüne çıkarlar konuldukça daha nice acılı hikâyeleri okumaya devam edeceğimiz acı bir gerçek olarak insanlığın karşısında durmaktadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Bu makale Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Doç. Dr. Funda Kızılar Emer'in danışmanlığında Arş. Gör. Hasret Güngör tarafından yazılan "Kurmaca Dünyadan Gerçek Dünyaya Yapılan ağrı: Multeci Sorunu" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- About Me. (2019). 10 Aralık 2019 tarihinde <https://www.alangratz.com/about/> adresinden erişildi.
- Allkemper, A. ve Eke Nobert, O. (2010). *Literaturwissenschaft*. Paderborn: Wilhelm Fink Ver.
- Anter, Y. ve Uras, O. (2015, 2 Eylül). Ege Denizi'nde art arda göçmen faciası: 12 l. [Haber grubu yorumu]. 10 Aralık 2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ege-denizinde-art-arda-gocmen-faciasi-12-olu-29966881> adresinden erişildi.
- Aydın, K. (2008). *Karşılaştırmalı edebiyat. Günümüz postmodern bağlamda algılanışı*. İstanbul: Birey Yay.
- Aytaç, G. (2003). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. İstanbul: Say Yay.
- Baytekin, B. (2006). *Karşılaştırmalı ve uygulamalı edebiyat bilim*. Sakarya: Sakarya ni. Yay.
- Bhugra, D., Craig, T. ve Bhui, K. (2010). Conclusions: what next?. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 299-301). United States: Oxford University Press.
- Bhui, K., Warfa, N. ve Mohamud, S. (2010). Mental health service provision for asylum seekers and refugees. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.) *Mental health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 287-298). United States: Oxford University Press.
- Deutscher Caritasverband. (2017). *Unbegleitete minderjahrigel fluchtlinge in deutschland rechtliche vorgaben und deren umsetzung*. Freiburg: Lambertus Verlag.
- Dyserinck, H. von. (1981). *Komparatistik. Eine einfuhrung (Aachener beitraege zur komparatistik)*. Band 1. Bouvier: Bonn.
- Figures at a glance. (2019). 20 Aralık tarihinde <https://www.unhcr.org/ph/figures-at-a-glance> adresinden erişildi.
- Gratz, A. (2019). *Multeci* (A. Levi, ev.). İstanbul: Pegasus Yayınları (Orijinal alışma 2017 yılında yayımlanmıştır).
- Grey, N., Lab, D. ve Young, K. (2010). Post-traumatic stress disorder. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 177-194). United States: Oxford University Press.
- Grochowski, S. (2018). Q & A with Alan Gratz. 18 Kasım 2018 tarihinde <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/childrens/childrens-authors/article/78345-q-a-with-alan-gratz.html> adresinden erişildi.
- Hartling, P. (2016). *Djadi, fluchtlingsjunge*. Weinheim: Beltz&Gelberg.
- Heike, G. (1999). Fiktion. *Grundbegriffe der literaturwissenschaft*. Stuttgart-Weimar: J. B. Metzler Ver.
- Huemer, J. ve Vostanis, P. (2010). Child refugees and refugee families. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 225-242). United States: Oxford University Press.
- Imm-Bazlen, U. ve Schmiegl, A-K. (2017). *Begleitung von fluchtlingen mit traumatischen erfahrungen*. Berlin Heidelberg: Springer Verlag.
- Kalisz, M. (2000). *Die Wirklichkeit des fiktiven peter hartlings dichterromane*. Stuttgart: Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag.

- Kinzie, J. D. ve Kinzie, J. M. (2010). Treatment goals and therapeutic interactions. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 121-140). United States: Oxford University Press.
- Laing, R. D. (1993). *Bölünmüş benlik* (S. Çelik, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Lebensdaten von Peter Härtling. (2019). 1 Aralık 2019 tarihinde <http://www.haertling.de/biografie.htm> adresinden erişildi.
- Makedonya Sınırında Mülteci Gerginliği. (2016). [Haber grubu yorumu]. 29 Şubat 2016 tarihinde <https://tr.euronews.com/2016/02/29/makedonya-sinirinda-multeci-gerginligi> adresinden erişildi.
- Maren-Griesebach, M. (1972). *Methoden der literaturwissenschaft*. München: Francke Ver.
- Moran, B. (1994). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Nünning, A. (2004). *Grundbegriffe der literaturtheorie*. Stuttgart-Weimar: J. B. Metzler Verlag.
- Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi? *Bilgi*, (33), 81-102. 30 Aralık 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301340> adresinden erişildi.
- Öztürk, T. (2017). Suriyeli mültecilerin psikososyal sorunları. Ü. Özkan ve diğerleri (Ed.). *İnsan Hakları Perspektifinden Mültecilik* içinde (s. 85-99). Ankara: UMHD, İNSAMER, MEMUR-SEN.
- Schönau, W. ve Pfeiffer, J. (2003). *Einführung in die psychoanalytische Literaturwissenschaft*. Stuttgart-Weimar: J.B. Metzler Ver.
- Sezgin, H. (2019). Avrupa'da kayıp refakatsiz mülteci çocuklar. İNSAMER. 1 Haziran 2019 tarihinde https://insamer.com/tr/avrupada-kayip-refakatsiz-multeci-cocuklar_2331.html adresinden erişildi.
- Siblewski, K. (2000). *Peter härtling gesammelte werke erzählungen, aufsätze und vorlesungen*. Köln: Verlag Kiepenheuer&Witsch.
- Solak, Ö. (2016). *Edebiyatın disiplinlerarasılık imkânları*. Ankara: Pegem Yay.
- Somasundaram, D. (2010). Complex mental health problems of refugees. D. Bhugra, T. Craig ve K. Bhui (Ed.). *Mental health of and refugees and Asylum seekers* içinde (s. 73-86). United States: Oxford University Press.
- St. Louis'in Yolculuğu. (2020). 5 Ocak 2020 tarihinde <https://encyclopedia.usmmm.org/content/tr/article/voyage-of-the-st-louis-1> adresinden erişildi.
- Suriyeli Ümran 'elini yüzüne götürdü ve kanı gördü, neler olup bittiğini bilmiyordu'. (2016). [Haber grubu yorumu]. 19 Ağustos 2016 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37127567> adresinden erişildi.
- Taşdelen, V. (2017-2018). Edebiyat ve gerçeklik. *Bizim Külliye. Üç Aylık Kültür ve Sanat Dergisi*, 74, 22-27.
- Tepebaşılı, F. (2015). *Edebiyatbilimine giriş*. Konya: Çizgi Yay.
- Tura, S. M. (2005). *Günümüzde psikoterapi*. İstanbul: Metis Yay.
- Wellek, R. ve Warren, A. (1983). *Edebiyat biliminin temelleri* (A. E. Uysal, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Wilpert, G. von. (1989). Fiktion. *Sachwörterbuch der literatur*. Stuttgart: Alfred Kröner Ver.
- Zima, P. von. (2011). *Komparatistik*. 2. Aufl. Tübingen und Basel: A. Francke Ver.